

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної
Кафедра дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **Розвиток пізнавального інтересу у
молодших школярів засобами інтерактивних
технологій**

Студентки	2 курсу МДПЗ групи
Освітньої програми	013 Початкова освіта. 012 Дошкільна освіта
Спеціальності	013 Початкова освіта
Галузі знань	01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти	другого (магістерського)

Притули Тетяни Анатоліївни

Науковий керівник к.пед.н., доц. Більська О.В.

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. Теоретичні основи дослідження інтересу до навчання в учнів початкової школи.....	7
1.1. Дефінітивний аналіз ключових понять дослідження.....	7
1.2. Особливості формування пізнавального інтересу та активізації пізнавальної діяльності в учнів початкової школи.....	13
1.3. Стан розвитку пізнавального інтересу сучасних молодших школярів.....	21
Розділ II. Методика розвитку пізнавального інтересу молодших школярів засобами інтерактивних технологій у процесі навчання.....	28
2.1. Застосування інтерактивних технологій на етапі мотивування навчальної діяльності та активізації опорних знань учнів.....	28
2.2. Розвиток пізнавального інтересу на етапі ознайомлення з новим матеріалом засобами інтерактивних технологій.....	35
2.3. Організація рефлексії у навчальному процесі засобами інтерактивних технологій на етапі закріплення та узагальнення знань.....	42
Висновки.....	50
Список використаних джерел.....	53
Додатки	59

ВСТУП

Нові завдання шкільної освіти в Україні, що спрямовані на гуманізацію та демократизацію всього навчального процесу в школі, визначають нові пріоритети навчання і виховання, потребують формування ініціативної особистості, здатної до раціональної творчої праці. У національній доктрині розвитку освіти у ХХІ столітті зазначено: «Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України...», а Закон України «Про загальну середню освіту» стверджує: «Завданням загальної середньої освіти є формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань» [22, с.30].

Виховання у дітей стійких пізнавальних інтересів, їх розвиток завжди були актуальною проблемою, оскільки від того, як активно учні вивчають навчальний матеріал, наскільки самостійно відбувається їхня діяльність на уроці, залежить ефективність усієї роботи вчителя. Формування у молодших школярів пізнавальних інтересів є необхідною умовою розвитку їхніх пізнавальних здібностей; зміцнення умінь і навичок самостійно засвоювати та осмислювати навчальний матеріал, виховання прагнення до самоосвіти, формування основних інтелектуальних умінь, необхідних для оволодіння знаннями з навчальних дисциплін.

Проблема формування пізнавальної інтересу досліджувалась такими видатними педагогами як А.Дістервег, Я.Коменський, І.Песталоцці, В.Сухомлинський, К.Ушинський. Розглядається вона і у дослідженнях сучасних вчених, таких як О.Жоржик, О.Савченко, І. Шамової, Л. Шушори та інших. У працях Н.Бібік, І.Дубровіної, С.Журавель, О.Киричук, Л.Нарочної, Л.Шелестової та інших дослідників розглядаються методи і засоби формування пізнавального інтересу молодших школярів.

Педагогові важливо зберегти та зміцнити інтерес дітей до навчання. Він повинен знати, які мотиви є найзначущіми для молодшого школяра, організувати навчання дітей з урахуванням цього. Воно не може

здійснюватися у формі тиску на дитину чи «витіснення» її свідомості дитячих понять поняттями дорослих. Навчальна діяльність передбачає перебудову під дією педагогічного впливу ставлення дитини до навколишньої дійсності. У молодших школярів урок повинен складатися з кількох об'єднаних спільною метою частин, їх діяльність має бути різноманітною.

Дослідники (О.Пометун, Л.Пироженко, О.Стребна та інші) свідчать, що враження, які переживають школярі, спонукають до пізнавальної діяльності чи, навпаки, послаблюють її. Відповідно, найбільш реальною потребою сучасної системи освіти є впровадження таких форм та методів навчання та виховання, що будуть підвищувати інтерес до навчальної діяльності, формувати в учнів позитивне ставлення до навчання, стимулювати позитивну пізнавальну мотивацію. Засобом розв'язання цієї проблеми може стати впровадження в процес навчання молодших школярів інтерактивних технологій навчання, які залучатимуть дитину до активного співробітництва з однолітками та учителем.

Актуальність даної проблеми, необхідність розробки ефективної методики формування пізнавального інтересу зумовили вибір теми дипломної роботи: «Розвиток пізнавального інтересу у молодших школярів засобами інтерактивних технологій».

Об'єктом дослідження є процес розвитку та формування пізнавального інтересу молодших школярів.

Предметом дослідження є використання інтерактивних технологій навчання молодших школярів для розвитку інтересу учнів до пізнання.

Мета дослідження: розкрити методику розвитку пізнавального інтересу учнів початкових класів засобами інтерактивних технологій навчання.

Для досягнення мети роботи необхідно виконати наступні завдання:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну і методичну літературу з

проблеми дослідження, здійснити аналіз позитивного педагогічного досвіду щодо використання інтерактивних технологій навчання у навчально-виховному процесі початкової школи.

2. Дослідити рівень сформованості пізнавального інтересу у сучасних молодших школярів.
3. Розробити методику формування пізнавального інтересу молодших школярів за допомогою інтерактивного навчання, запровадити її у навчальний процес.

З метою реалізації поставлених завдань застосовувались такі **методи дослідження**:

- теоретичний аналіз психологічної та педагогічної літератури з метою вивчення особливостей формування пізнавального інтересу в учнів початкової школи, вивчення потенціалу інтерактивних технологій у розвитку інтересу до навчання, визначення основних методів та методик дослідження пізнавальних інтересів дітей молодшого шкільного віку тощо;
- вивчення та узагальнення позитивного педагогічного досвіду з метою встановлення особливостей використання інтерактивних технологій у процесі навчання дітей молодшого шкільного віку;
- анкетування, тестування учнів початкових класів та спостереження за ними з метою вивчення стану розвитку пізнавального інтересу сучасних молодших школярів.

Дослідницька робота проводилась **на базі** навчального закладу ЗОШ І-ІІІ ступенів №5 Вінницької міської ради. В обстеженні взяли участь 46 учнів четвертих класів.

Апробація. Результати дослідження обговорювалися й дістали позитивну оцінку на студентській науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (Івано-Франківськ, жовтень 2019).

Публікації. За результатами теоретико-пошукової діяльності опублікована стаття:

Притула Т. Стан розвитку пізнавального інтересу сучасних молодших школярів // Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали четвертої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 6. Бердянськ, Вінниця, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Київ, Кропивницький, Мукачево, Полтава, Умань, Херсон, 2019. - С.359-360

Структура роботи. Дипломна складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (78 найменувань) та 5 додатків. Загальний обсяг роботи 67 сторінок.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРЕСУ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1 Дефінітивний аналіз ключових понять дослідження

Стрімкість нашого сьогоденного буття потребує кардинальної зміни педагогічної свідомості, інтенсивного пошуку ефективних засобів організації навчання і виховання дітей. Реальною потребою сучасної системи освіти є створення сприятливих умов навчання та виховання, що будуть підвищувати інтерес до навчальної діяльності та стимулюватимуть позитивну пізнавальну мотивацію дітей.

Проблема активізації пізнавального інтересу учнів до навчання була, є і буде актуальною завжди. Від її розв'язання залежить ефективність навчальної діяльності, розвиток інтересу до навчання, формування самостійної думки, підготовка до життя. Тому вважаємо за потрібне уточнити поняття «пізнавальний інтерес» учнів, виділити його істотні властивості, що є важливим для навчального процесу.

Інтерес як складна і дуже значуща для людини особливість має безліч трактувань в своїх психологічних визначеннях. Він розглядається як виборча спрямованість уваги людини (Н.Добринін, Т.Рібо); прояв її розумової й емоційної активності (С.Рубінштейн); активатор різноманітних відчуттів (Д.Фрейер); активне емоційно-пізнавальне відношення людини до світу (Н.Морозова); специфічне ставлення особи до об'єкту, викликане усвідомленням його життєвого значення й емоційною привабливістю (А. Ковальов) [14].

Найважливіша область загального феномена інтересу – пізнавальний інтерес. Його предметом є найзначніша властивість людини – пізнавати навколишній світ не тільки з метою біологічного і соціального орієнтування дійсності, але в найістотнішому відношенні людини до світу – в прагненні проникати в його різноманіття, відображати в свідомості сутнісні сторони,

причинно-наслідкові зв'язки, закономірності, суперечності. В той же час пізнавальний інтерес, будучи включеним в пізнавальну діяльність, найтіснішим чином пов'язаний з формуванням різноманітних особистісних відносин: вибіркового відношення до тієї або іншої області науки, пізнавальної діяльності, участі в них, спілкування зі співучасниками пізнання. Саме на цій основі – пізнання навколишнього світу і відношення до нього, – формується світогляд, світовідчуття, активному, упередженому характеру якого сприяє пізнавальний інтерес. Більш того, пізнавальний інтерес, активізуючи всі психічні процеси людини, на високому рівні свого розвитку спонукає особу до постійному пошуку перетворення дійсності за допомогою діяльності.

Розглянемо основні ознаки та властивості пізнавального інтересу. Л.Артемova справедливо зазначає: "Щоб навчання було легким і бажаним, важливо пропонувати такий зміст знань, який дитина на даному етапі розвитку своєї психіки може сприйняти найбільш оптимально – зацікавлено, з найменшими труднощами" [3, с. 7]. Тобто важливим є вплив пізнавального інтересу на результативність навчання в початкових класах.

Досить важливу роль відіграє інтерес у становленні особистості молодшого школяра. Дитина реалізує свій інтерес у процесі основної діяльності, тому що найсильнішим мотивом у навчанні є саме пізнавальний інтерес, котрий активно взаємодіє із системою ціннісних орієнтацій, цілями, результатами діяльності, відображає всі складові особистості: інтелект, волю, почуття [27].

Оскільки інтерес зумовлює загальну тенденцію звертати увагу на певні об'єкти і явища навколишнього світу з метою їх пізнання або на виконання певного виду діяльності, то він впливає на всі без винятку психічні процеси, спрямовуючи їх у потрібне русло. Відомо, що в стані зацікавленості дитина все засвоює швидко й ґрунтовно. Розумова діяльність під впливом інтересу стає дедалі зосередженішою, з'являються роздуми, що спонукають певні дії, вважає О. Киричук [39, с. 3].

Пізнавальний інтерес активізує всі психічні процеси людини, на високому рівні розвитку збуджує до постійного пошуку. Учені відзначають, що пізнавальні інтереси активізують розумову діяльність, впливають на зміни у способах її здійснення тощо [27].

У праці "Нариси лекцій з педагогіки" (1835 р.) Й.Герbart дещо по-іншому подає своє розуміння сутності інтересу. Він відносить його вже не до вольової, а до розумової сфери особистості і визначає як "розумову самодіяльність, що виникає в процесі навчання й полягає в тому, що в душі вихованця виникають уявлення, які є його власними здобутками. Відбувається процес асоціації уявлень, що виникають в глибині душі, з новими враженнями, у результаті чого останні засвоюють швидко, міцно, легко та з бажанням" [17, с. 30]. У зв'язку з таким розумінням інтересу він виокремив два види інтересу – посередній і безпосередній. Посередній інтерес до навчання, на думку педагога, ґрунтується на бажанні учня отримати винагороду або уникнути покарання, а безпосередній інтерес, в свою чергу, виникає із самого предмета, без будь-яких побічних мотивів, він є для учня джерелом морального вдосконалення, збуджує постійний потяг до знань, являє собою внутрішній творчий стимул.

Дослідженням Н.Бібік встановлено, що інтерес обумовлює навчальну діяльність в цілому, сприяє самовдосконаленню учнів [7].

На думку О. Коберник, пізнавальний інтерес формується в процесі життєдіяльності людини в соціальних умовах її існування і жодним чином не є властивим людині від народження. Інтерес виступає як найенергійніший активатор, стимулятор діяльності, реальних наочних, навчальних, творчих дій і життєдіяльності в цілому [42, с. 14].

Особливе значення пізнавальної інтерес має в шкільні роки, коли навчання стає фундаментальною основою життя, коли до систематизованого пізнання дитини, підлітка, привернуті спеціальні установи і педагогічно підготовлені кадри. Байбара Т.М. розглядає пізнавальний інтерес як основний мотив навчальної діяльності, як індивідуальну цінність кожного

учня, пов'язану з його особистісним смислом [5]. Школяру цікаво «пізнавати нове», «бачити свій рух в пізнанні», «проникати в науку».

М.Савчин стверджує, що пізнавальний інтерес – це виразна інтелектуальна спрямованість особистості на пошук нового у предметах, явищах, подіях, супроводжувана прагненням глибше пізнати їх особливості; майже завжди усвідомлене ставлення до предметів, явищ, подій [64, с. 356].

О.Савченко зазначає, що пізнавальний інтерес – це прагнення до знань, що виявляється в активному ставленні учня до пізнання сутнісних властивостей предметів і явищ дійсності [62, с. 407].

Таким чином, пізнавальний інтерес – це емоційно усвідомлена, вибіркова спрямованість особистості, яка звернена до предмета й діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності.

І. Божович вважає, що пізнавальний інтерес заставляє людину активно прагнути до пізнання, активно шукати способи і засоби задоволення потреби до знань [9]. Г.Щукіна вказує на те, що інтерес виступає як «потужний збудник активності особистості, під впливом якого психічні процеси проходять особливо інтенсивно, а діяльність стає інтелектуальною і продуктивною» [79].

Головна функція пізнавального інтересу полягає в тому, щоб зблизити учня з учінням, заохотити так, щоб учіння для нього стало бажаним, потребою, без задоволення якої нереальне його благополучне формування [78].

У процесі навчання учнів важливо не лише формувати інтерес, а й зберегти його на всіх етапах навчального пізнання, на рівнях, адекватних конкретним дидактичним цілям.

Психологи, розглядаючи інтерес як позитивне емоційне ставлення до об'єкта, зосередження уваги на ньому, розрізняють інтереси

- *епізодичні (ситуативні)* – виникають і зберігаються лише в процесі конкретної діяльності. Після її закінчення вони згасають;

- *постійні (стійкі)* – не залежать від конкретних умов. Саме постійний інтерес відіграє важливий в підтримці і розвитку пізнавальної активності. Він є важливою умовою творчого ставлення людини до роботи, що виконується, та сприяє розширенню її кругозору, збагаченню знань [64].

Таким чином, пізнавальний інтерес має пошуковий характер, підвищує можливості розумового розвитку учня (В.Паламарчук), сприяє усвідомленій самостійності (О.Савченко), викликає продуктивну роботу (В.Лозова), змінює способи розумової діяльності (Г.Щукіна), є умовою розвитку творчої особистості (М.Алексеева). Характерними особливостями інтересу є його усвідомленість, емоційність, особлива вольова спрямованість до пізнання.

Своєрідність пізнавального інтересу полягає в тенденції людини заглиблюватися в сутність того, що вивчається [27].

Характер та ступінь активності учнів в навчанні можуть бути різними. Передусім на це впливає *пізнавальний інтерес*, його втрата, як правило, є причиною зниження пізнавальної активності дітей, так як він є одним з найважливіших чинників навчального процесу, він є основою активності, самостійності учня у навчанні.

Наведені вище міркування спонукають до ретельного аналізу як поняття пізнавальної діяльності учнів, так і поняття її активізації. У педагогічному словнику наводиться наступне означення: "активність – 1) властивість організму і психіки, що залежить від зовнішніх та внутрішніх потреб; 2) властивість особистості, яка виявляється в діяльному ініціативному ставленні до навколишнього світу та самого себе" [55, с. 21].

Психологи та дидакти звертають увагу на залежність активності від таких психічних процесів, як увага, наполегливість, сумнів, інтерес, здогадування, аналіз, синтез тощо. В роботах з проблем активності учнів в навчанні відмічається, що активність учня в процесі навчання пов'язана з ставлення учня до предмету та процесу діяльності. В.Орлов звертає увагу на те, що активність учнів в навчанні виражає його ставлення до мети

діяльності, за якою стоїть мотиваційна сфера, яка забезпечує прагнення отримати спланований результат [53, с. 29].

Активність особистості у пізнанні позитивно впливає на формування її розумових здібностей. Прояв активності в процесі навчання пов'язаний з новими пізнаннями світу. Тому в багатьох педагогічних джерелах відмічається важливість саме *пізнавальної активності*, у свою чергу, це складне інтегральне утворення особистості, що має мотиваційні, операційні та результативні компоненти. Серед них прояв інтелектуальної ініціативи, надситуативності – вихід особистості за межі даної діяльності за власним бажанням, прагнення до нового ціле утворення. А.Гебос звертає увагу на те, що активізація діяльності виступає як керівництво процесом функціонування та розвитку пізнавальної активності учнів у ході навчання та самонавчання [16, с. 85].

Отже, пізнавальна активність учнів є показником якості їх навчально-пізнавальної діяльності, спрямованості учня до ефективного оволодіння знаннями та способами діяльності.

Враховуючи ознаки, науковцями виділялись різні рівні пізнавальної активності учнів. Так, наприклад, О.Дубинчук [26] встановила наступні рівні пізнавальної активності:

1. Репродуктивно-повторювальна активність, за допомогою якої досвід діяльності однієї людини накопичується завдяки досвіду іншої.

2. Пошуково-виконавча активність, яка передбачає такий ступінь самостійності учнів, який дозволяє йому зрозуміти задачу та відшукати самому засоби її розв'язання.

3. Творча активність, коли учень самостійно ставить певну задачу та вибирає нешаблонні, оригінальні шляхи її розв'язання.

Автор підкреслює, що ці рівні не ізольовані один від одного, вони взаємопов'язані, можуть співіснувати та відповідають шкільному віку. У цій системі рівнів пізнавальної активності звертається увага на те, що одним з

головних завдань в педагогічній діяльності вчителя є піднесення активності учнів до рівня самостійності.

Отже, активізація пізнавальної діяльності учня в процесі пізнання залежить від багатьох факторів та має велике значення для засвоєння матеріалу, який вивчається. У нашому дослідженні **активізація пізнавальної діяльності учнів** тлумачиться як перехід до більш високого рівня активності та самостійності учнів в процесі навчання, який стимулюється розвитком пізнавального інтересу, та відбувається завдяки удосконаленню методів та прийомів навчального процесу. **Пізнавальний інтерес**, у свою чергу, – є самооцінною сутністю людини, без якої вона перестав бути особистістю; пізнавальний інтерес – особливий вид інтересів, притаманний кожному з інших видів, він являє собою ланку системи диспозиції особистості, її потреб та основу соціальних установок, ціннісних орієнтацій і мотивів; інтерес матеріалізується у вибіркового ставленні особистості до навколишнього світу і до самої себе. Інтерес являє собою важливу спонукальну силу до учіння, до оволодіння основами наук, важливий засіб навчання.

1.2 Особливості формування пізнавального інтересу та активізації пізнавальної діяльності в учнів початкової школи

Одним з найважливіших засобів, що стимулюють у школярів палке прагнення до навчання, Я.А.Коменський вважав пізнавальний інтерес. Він писав, що "всіма можливими засобами треба запалювати в дітях гаряче прагнення до знання та навчання" [44]. Великого значення формуванню та розвитку пізнавальних інтересів у молодших школярів надавав і видатний педагог, вчений та письменник В.О.Сухомлинський. Він вважав, що пізнавальна активність – це внутрішня готовність школярів до самостійного оволодіння знаннями при наполегливих вольових зусиллях. Потреба пізнання невідомого спонукає учнів до подальшої участі в напруженій розумовій та практичній діяльності [71].

На підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень розглянемо формування пізнавального інтересу та активізацію пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку як педагогічну проблему.

Наявність в учнів постійного інтересу до навчання і створює умови, за яких їх внутрішні зусилля погоджуються з зовнішніми діями вчителя, що забезпечує оптимальний рівень активності в навчальній пізнавальній діяльності учнів.

Інтереси молодших школярів своїм змістом, як свідчать дослідження О.Дусавицького, можуть бути пов'язані зі шкільною програмою (вужьконавчальні), виходити за межі програми (широкі пізнавальні) і не пов'язуватися з навчанням (розважальні) [12].

За результатами досліджень Т.Байбари [5], І.Дубровіної [27], Г.Щукіної [79] та інших, пізнавальний інтерес молодших школярів досить нестійкий. У цьому плані важливою умовою активізації навчання є формування не лише вужьконавчальних, а й широких пізнавальних мотивів, забезпечення перехід школярів від цікавості (ситуативного інтересу) до зацікавленості, пізнання. Останні обставини підсилюють актуальність проблеми формування пізнавального інтересу в початковій, оскільки для молодших школярів заохочення процесом пізнання є першочерговою умовою їхньої уваги, працездатності.

В умовах спонтанного розвитку пізнавального інтересу для більшості школярів характерна неусвідомленість і нестійкість інтересів, схильність до репродуктивної діяльності, обмеженість знань програмного змісту, відсутність ініціативи і прагнення до самовизначення. Це негативно впливає на особисті досягнення в навчанні, зазначає І. Вікторенко [12].

У школярів одного і того ж класу пізнавальний інтерес може мати різний рівень свого розвитку і різний характер проявів, обумовлених різним досвідом, особливими шляхами індивідуального розвитку.

Елементарним рівнем пізнавального інтересу можна вважати відкритий, *безпосередній інтерес до нових фактів, до цікавих явищ*, які

фігурують в отриманій учнями на уроці інформації. Вищим рівнем його розвитку є *інтерес до пізнання істотних властивостей предметів або явищ*, що становлять глибшу і часто невидиму їх внутрішню суть. Цей рівень вимагає пошуку, здогадки, активної операції наявними знаннями. На цьому рівні пізнавальний інтерес часто пов'язаний з розв'язуванням задач прикладного характеру, в яких школяра цікавить не стільки принцип дії, скільки механізм, за допомогою якого воно відбувається. На цьому рівні інтерес вже не знаходиться на поверхні окремих фактів, але ще не проникає настільки в пізнання, щоб знайти закономірності. Цей рівень можна назвати стадією описування, в якій фіксація зовнішніх ознак і істотних властивостей вивчається знаходиться на рівних засадах [79, с. 22]. Ще вищий рівень пізнавального інтересу складає *інтерес школяра до причиново-наслідкових зв'язків*, до виявлення закономірностей, до встановленню загальних ознак явищ, що діють в різних умовах. Цей рівень буває пов'язаний з елементами дослідницької творчої діяльності, з отриманням нових і вдосконаленням колишніх способів навчання.

Вказані рівні пізнавального інтересу змальовують у загальному тенденції його розвитку. У реальному процесі шлях, що здійснюється пізнавальним інтересом, характеризується тоншими і складнішими пов'язаними переходами, в яких одна стадія ніби проникає в іншу, одна супроводить іншій. Попри те в кожен даний момент вчитель все ж таки може бачити, на якому рівні розвитку інтересу до знань знаходиться школяр: на рівні фактів і репродуктивної діяльності, на рівні виділення істотних зв'язків і прагнення до пошукової діяльності, часто пов'язаної з прикладним її характером, або на рівні розкриття істотних закономірностей і глибоких причиново-наслідкових зв'язків [78].

Репродуктивно-фактологічний, описово-пошуковий і творчий характер пізнавальної діяльності є рівнем пізнавального інтересу школяра. Головний параметром рівнів пізнавального інтересу – відношення його до об'єктів

пізнання (фактів, процесів, закономірностей) супроводжується такими параметрами, як стійкість, локалізованість і усвідомленість.

Пізнавальний інтерес може бути *ситуативним*, обмеженим окремими яскравими спалахами, як відповідь на яку-небудь особливо емоційну ситуацію навчання (ефектний досвід, вражаюча розповідь, цікавий фільм). Інтерес до навчання може бути *відносно стійкий* і пов'язаний з певним колом предметів, завдань. Цей рівень стійкості пізнавального інтересу характерний для більшості учнів, в яких мотив пізнавального інтересу як внутрішній спонукач їх навчання ще не настільки сильний, щоб не потребувати зовнішньої стимуляції, що йде від засобів навчального процесу. У цих випадках дуже важливо роздивитися тенденцію його стійкості: чи переважають в учня внутрішні спонуки інтересу, або ж він потребує більше зовнішніх стимулів. Нарешті, пізнавальний інтерес школяра може бути *досить стійкий*. Тоді внутрішня мотивація в навчанні переважатиме і учень може вчитися із задоволенням навіть всупереч несприятливим зовнішнім стимулам. Цей рівень стійкості пізнавального інтересу є вже нероздільним цілим з потребою в пізнанні, коли учень не просто хоче вчитися, а не може не вчитися. Міцний пізнавальний інтерес супроводжує розвиток далеко не кожного школяра.

Проявом інтересу учнів у навчальному процесі є їхня *інтелектуальна активність*, про яку можна судити за багатьма діями. *Питання учня, звернені до вчителя*, понад усе знаменують пізнавальний інтерес. Питання виражає прагнення осягнути ще незрозуміле, глибше проникнути в предмет свого інтересу. Інертний, байдужий до навчання учень не ставить питань, його інтелект не турбують невирішені питання.

Іншим показником інтелектуальної активності є *прагнення учнів добровільно брати участь в діяльності, в обговоренні піднятих на уроці питань, в доповненнях, поправках відповідей товаришів, в бажанні висловити свою точку зору*. Пізнавальний інтерес не поєднується із штампом і шаблоном, тому залучення набутих знань до різних ситуацій і задач

свідчить про їх гнучкість, їх вільне використання і може сприяти прагненню глибоко проникнути в пізнання.

Ще один дуже цінний для інтересу показник інтелектуальної активності школяра – *прагнення поділитися з товаришами, вчителем новою інформацією, отриманою поза межами навчання* [13, с. 32].

Таким чином, перший і основний параметр показників пізнавального інтересу, який може знайти вчитель без достатніх зусиль, – це інтелектуальна активність школяра, в якій як у фокусі збираються всі її прояви в пізнавальному інтересі. Іншим параметром показників, по яких вчитель може судити про наявності пізнавального інтересу учнів, є емоційно сприятливий ***фон пізнавальної діяльності учня***. Емоційні прояви учнів служать достатньо зрозумілими показниками для вчителя. Ці прояви часто настільки тонкі і невловимі, що тільки за ними скласти враження про рівень розвитку пізнавального інтересу буває скрутно. Лише в сукупності з іншими параметрами вони можуть створити повну картину інтересів учнів.

Параметром показників пізнавального інтересу учнів є ***регулятивні процеси***, які у взаємодії з емоційним настроєм виражені в особливостях протікання пізнавальної діяльності учнів. Перш за все вони виявляються в *зосередженості уваги і незначним відволіканням*. Вельми яким показником пізнавального інтересу є *поведінка учня при складностях*. Стійкий і достатньо глибокий інтерес зазвичай пов'язаний з прагненням подолати труднощі, спробувати різні шляхи для розв'язання складної задачі. У природних умовах навчального процесу вчитель виразно бачить ці полярні групи учнів, з яких одна виробляє безліч проб, відшукує різні підходи і способи рішення, інша або відсовує від себе зошит і відключається від навчального завдання, або намагається механічно списати завдання у сусіда або з дошки. Регулятивні механізми пізнавальної діяльності школяра дуже відчутно дають знати про інтерес до знань і про прагнення завершити навчальні дії. Лише завершивши почату роботу, школяр реагує на них. В той же процес діяльності, який не привертає учня, швидше пов'язаний із

стимулами зовнішнього порядку (не одержати поганой відмітки, не поставити себе в незручне положення перед вчителем, перед товаришами). Достовірно пізнавальний результат його не так хвилює, як учня з вираженим інтересом до навчання. Показові в цьому відношенні *реакції учнів на дзвінок з уроку*. Для одних дзвінок є нейтральним подразником, і вони продовжують роботу, прагнучи довести її до кінця, завершити благополучним результатом, інші вмить демобілізуються, перестають слухати, залишають незакінченим почате завдання, закривають книги і першими вибігають на перерву. Втім, реакція на дзвінок також прекрасний показник цікавого і нецікавого уроку.

Розпізнавання пізнавального інтересу можливе не тільки в сфері навчальної діяльності, але і за її межами, оскільки школяр керується інтересом не тільки на уроках. Навпаки, його вільна діяльність ще більшою мірою розкриває нам і характер, і глибину, і локалізацію, і усвідомлення пізнавального інтересу. У вільному виборі, надаючи перевагу певній галузі знань, діяльності, кругу читання, заняттям в години дозвілля, школяр розкриває і свої інтереси, і свої потенційні можливості, і всі накопичені ним в навчанні і трансформовані в бажаній роботі способи пізнавальної і практичної діяльності. Вільний вибір діяльності в години дозвілля, перевагу тих або інших занять у вільний від уроків час – найважливіший показник інтересів і схильностей.

У процесі навчання учнів важливо не лише формувати інтерес, а й зберегти його на всіх етапах навчального пізнання, на рівнях, адекватних конкретним дидактичним цілям.

Психологи, розглядаючи інтерес як позитивне емоційне ставлення до об'єкта, зосередження уваги на ньому, розрізняють інтереси:

Процес розвитку пізнавального інтересу учня згідно дослідження Т.Шамової включає ряд етапів: цікавість (природна реакція на все нове або неочікуване), зацікавленість, допитливість (бажання краще розібратися в предметі, що вивчається, зрозуміти його сутність, призначення), глибокий пізнавальний інтерес [78]. Пізнавальний інтерес починається з елементарної

цікавості. Потім він може перерости в звичку до систематичної праці. Але ця звичка може бути сформована при наявності системи впливу на учня всіма можливими засобами в середині школи, позашкільних закладів, сім'ї.

Пізнавальний інтерес – це той фактор, який впливає на розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів. Г.І. Щукіна відзначає, що: "в інтелектуальній діяльності під впливом пізнавального інтересу з'являються такі важливі компоненти активного навчання, як активний пошук, здогад, дослідницький підхід, готовність до розв'язування задач" [79, с. 160]. Отже, "спалах активності" йде за розумінням навчального матеріалу. Це, у свою чергу, викликає в дитини позитивні емоції. Пізнавальний інтерес є не тільки інтелектуальним процесом, а й емоційним.

О.Я.Савченко вважає, що важливими умовами виховання інтересу є:

- розуміння дитиною змісту і значення матеріалу, що вивчається;
- використання активних методів навчання, проблемних запитань, ситуацій і завдань, інтерактивних методів;
- наявність нового як у змісті матеріалу, що вивчається, так і в самому підході до його розгляду;
- емоційна привабливість навчання;
- наявність оптимальної системи пізнавальних завдань до відповідної «порції» програмового матеріалу;
- творче використання якісної додаткової інформації;
- самостійність у пізнавальній діяльності;
- оцінка успіхів учителем [62].

Лише при дотриманні цих умов у їх сукупності формується: стійкий інтерес до пізнання, живий інтерес до навчальних предметів, а також активність дітей, бажання до праці, міркування, ініціативність.

Як вже зазначалося вище пізнавальний інтерес досліджували С.Кашин, Н.Морозова, Г.Щукіна та ін. Зокрема Н.Морозова виділяє три рівні вияву інтересу, які вважає етапами його становлення: епізодичне переживання; стійкий пізнавальний інтерес; інтерес-ставлення [55, с. 11].

Визначаючи цінність пізнавального інтересу як чинника підвищення ефективності процесу навчання, слід звернути увагу і на те, що під його впливом активізується вся пізнавальна діяльність учня в цілому і психічні процеси, які лежать в основі його творчої, пошукової, дослідницької діяльності. Під його впливом активніше відбувається сприйняття, гострішим стає спостереження, активізується емоційна й логічна пам'ять, інтенсивніше "працює" уява [10].

Сформованість пізнавального інтересу, можна розглянути за такою шкалою рівнів визначену Т.Алексєнко [1, с. 44].

Низький рівень – відсутність цікавості учня до предмета, який вивчається. Короткочасне позитивне ставлення до нього пов'язане із стимулювальною дією викладача у процесі навчання. Це стимульно-репродуктивний рівень.

Середній рівень – це епізодичний, нестійкий інтерес до навчального предмета, який актуалізується переважно заохочувальним впливом педагога. Учень виявляє інтерес лише у межах матеріалу, викладеного у підручнику, не користується додатковою літературою. Іншими словами, це стимульно-продуктивний рівень.

Високий рівень – достатньо глибокий інтерес в обізнаній сфері діяльності; зазвичай актуалізується регулярно без спеціальних додаткових стимулювальних впливів педагога (евристичний рівень).

Вищий рівень – стійкий, глибокий інтерес, який охоплює широку зону діяльності поза стандартними умовами, не потребує спеціального стимулювального впливу педагога (креативний рівень).

Взагалі, активність учня виступає і як показник ставлення до пізнання в конкретній учбовій ситуації, і як якість особистості, яка має соціальне значення. Такий показник ставлення до пізнання стоїть в основі формування вказаної якості. Певне ставлення учня, до різних ситуацій, до учбово-пізнавальної діяльності в ході навчання приводить до перетворення такого

ставлення в стійку рису характеру. Активність починає реалізуватися в практиці навчання і стає звичною формою поведінки.

Отже, учень у навчанні реалізує та самостверджує себе як особистість через пізнавальну діяльність, невід'ємними рисами якої стає пізнавальна активність. Наведені вище міркування дають можливість виділити наступні критерії активізації пізнавальної діяльності учнів: формування пізнавального інтересу до об'єкта навчання; збільшення активності в процесі навчання; наявність ознак пізнавальної активності; прояв самостійності в навчально-виховній діяльності; розвиток пізнавальної самостійності.

3.1 Стан розвитку пізнавального інтересу сучасних молодших школярів

На основі вивчення наукових досліджень з означеної проблеми та поєднуючи різні точки зору із власним її розумінням, ми розглядаємо пізнавальний інтерес як специфічну якість особистості, яка виявляється у мотиваційній готовності та інтелектуальних здібностях особистості до пошуків шляхів теоретичного та практичного оволодіння знаннями, у самостійній постановці навчальних цілей та винайденні нових способів та засобів їх досягнення, а також у прагненні мобілізувати свої морально – вольові зусилля на реалізацію та використання отриманих результатів для подальшого пізнання. Таким чином, у ході нашого дослідження встановлено, що до показників пізнавального інтересу ввідносяться: мотиваційно – ціннісний, когнітивний та емоційно – вольовий.

Дослідники феномену пізнавального інтересу учнів молодшого шкільного віку неодноразово зверталися до проблеми визначення його критеріїв – суттєвих ознак, на підставі яких здійснюється оцінювання, характеристика цієї властивості. багатьом науковцям вдалося виокремити рівні розвитку пізнавального інтересу учнів молодшого шкільного віку. Звернімося до критеріїв, якими користувалися вчені, досліджуючи це питання. Зокрема Н.Морозова, вивчаючи особливості пізнавального інтересу

учнів, до показників пізнавального інтересу відносить: допитливість школяра, що виявляється у змістовних запитаннях; ініціативність його дій – участь у дискусіях та обговореннях; засвоєння інформації за межами шкільного навчання; володіння засобами вирішення інтелектуальних завдань, орієнтацію на спосіб дії; самостійність мислення, критичність та самокритичність тощо [45].

Г.Щукіна суттєвими ознаками пізнавального інтересу молодших школярів у процесі навчання вважає: емоційні прояви (задоволеність шкільним навчанням; посилений інтерес до предмета, захопленість новим матеріалом, оптимістичний стан на уроках); інтелектуальні показники (постановку питань на поглиблення змісту почутого, побаченого, прочитаного; бажання доповнити або конкретизувати відповіді однокласника тощо); вольові риси (самостійність під час виконання завдань підвищеної складності; прояви настирливості, терпіння під час долаття труднощів у навчальному процесі; самоорганізованість під час навчальної діяльності і т.п.), а також рівень сформованості навчальних умінь, навичок самоконтролю, самоорганізації в навчальних ситуаціях навчального процесу; репродуктивний, продуктивний та творчий характер оперування набутими знаннями [80].

Критеріями, що найбільш повно охоплюють усі сторони пізнавального інтересу учнів, Т.Алексєєнко, досліджуючи пізнавальний інтерес молодших школярів у процесі їхнього навчання, вважає енергійність, сумлінність у реалізації конкретних дій, готовність оволодівати знаннями та прагнення самостійно здобувати їх, вибір способів діяльності, використання здобутих знань у нових ситуаціях, ініціативу, самостійність, новизну, оригінальність, оптимальність [1].

На підставі здійсненого аналізу психолого-педагогічної літератури нами визначено критерії та показники пізнавального інтересу учнів (див. табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Критерії та показники пізнавальної активності молодших школярів

Критерії	Показники
Мотиваційний	<p>потреба у пізнанні нового (наявність вираженого пізнавального інтересу як форми прояву потреб і мотивів навчання, ініціативність, самостійність (автономність) під час виконання завдань різної складності)</p> <p>ставлення до додаткового навчального навантаження (домінування зовнішніх або внутрішніх, відповідно до навчальної діяльності, мотивів засвоєння нових знань)</p> <p>прагнення поділитись набутим знанням (позитивні інтелектуальні почуття)</p>
Когнітивний	<p>обізнаність зі способами збору та обробки інформації (уже засвоєні знання, вміння, навички, на яких ґрунтуватиметься вивчення нового)</p> <p>пізнавальна самостійність (самостійність характеру вибору завдання та діяльності з його розв'язання)</p> <p>застосування здобутих знань у практичній діяльності (наявність власної позиції)</p>
Емоційно-вольовий	<p>інтенсивність та глибина пов'язаних з навчанням емоційних проявів (енергійність, здатність до тривалого напруження під час занять, самоконтроль та самоорганізованість під час занять, наполегливість, терпимість)</p>

Таким чином, класифікація критеріїв сформованості пізнавального інтересу буде використана нами при проведенні діагностичних заходів стосовно формування пізнавального інтересу дітей молодшого шкільного віку у процесі навчання дітей молодшого шкільного віку у ході

констатувального етапу експерименту.

Спираючись на особливості розвитку загальних сфер особистості молодшого школяра, для визначення моніторингу сформованості пізнавального інтересу учнів нами були використані наступні діагностичні методики: для *мотиваційного* – Анкета «Визначення шкільної мотивації учнів початкових класів» (за Богдановою Т.Г. Корніловою Т.В.); для *когнітивного* – «Карта інтересів для молодших школярів»; 3. для *емоційно – вольового* – Методика дослідження емоційного стану учнів на занятті (восьмикольоровий тест Люшера).

Наведені вище критерії було покладено в основу комплексної методики констатувального експерименту для визначення особливостей розвитку пізнавального інтересу молодших школярів у навчання.

У дослідженні брали участь 46 учні 4-Б ТА 4-В класів ЗОШ І-ІІІ ступенів – №5 Вінницької міської ради.

Першим критерієм, що був вимірний нами став мотиваційний. Визначення рівня мотивації окремого молодшого школяра, передбачає анкетне опитування. Дітям пропонується Анкета «Визначення шкільної мотивації учнів початкових класів» [8]. Обстеження здійснюється таким чином: відповідні анкети заповнюються учнями. Опитувальник, що пропонується учням, створювався з урахуванням психологічних характеристик та вікових особливостей опитуваних осіб. Опитувальник виконаний у формі стандартизованої анкети, що містить десять запитань. На кожне запитання опитувальників пропонується обрати один з трьох можливих варіантів відповідей А, Б, або В. Зразки анкети для дітей та результати їх заповнення представлені у Додатку А.

Процедура обстеження: опитування дітей здійснювалося письмово. Ми переконалися, що інструкція зрозуміла учасникам опитування і вони відповідали на пункти анкети, обираючи один з трьох можливих варіантів відповіді на кожне запитання. Кожному досліджуваному було надане окреме місце для виконання завдання. Час заповнення однієї анкети - до 25 хвилин.

Якщо у процесі роботи у досліджуваного виникали запитання, ми давали роз'яснення. Опрацювання результатів передбачало кількісний аналіз відповідей шляхом підрахунку загальної кількості відповідей учнів.

Більша частина з 46 обстежених учнів (див. дод. Б) виявила середній рівень мотивації до навчання в обох класах майже однаково. Спостереження за класами дали підставу зробити висновок, що середній рівень мотивації в учнів до навчання зумовлений рівнем майстерності вчителя, який різноманітними методами, прийомами та засобами, зацікавлює, стимулює дітей до навчання в школі, а також самого старання, відповідальності дітей до навчання.

Другим вимірювальним став когнітивний критерій пізнавального інтересу. Для його виявлення ми пропонували дітям заповнити анкету, яка несе назву «Карта інтересів для молодших школярів» (див. додаток В).

За результатами даного дослідження ми отримали такі дані (рис. 1.1):

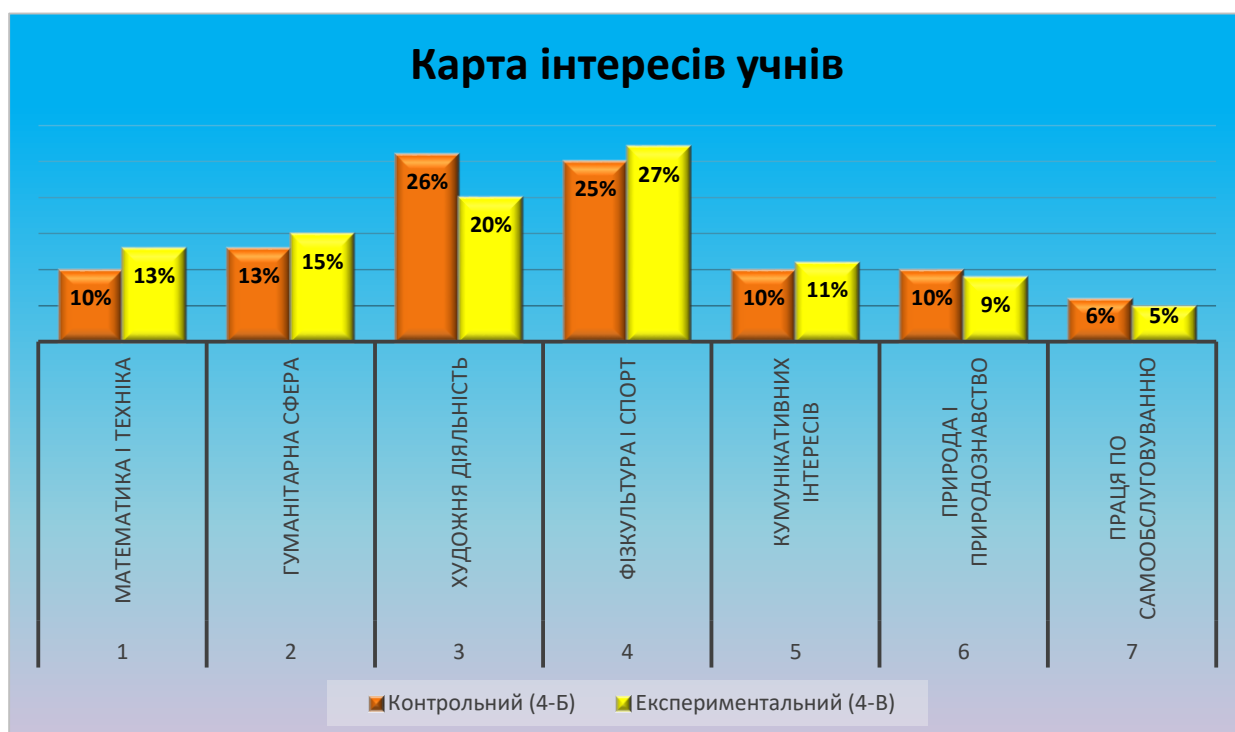

Рис. 1.1 Карта інтересів учнів 4-Б та 4-В класів.

Було виявлено, що більшість учнів люблять заняття, які пов'язані з художньою діяльністю, спортом та гуманітарною сферами, тоді коли сфера математики, природознавства – поза увагою, але вони згадувались не одноразово. Отже, учні не сильно зацікавлені основними предметами шкільного навчання, тому когнітивний критерій пізнавального інтересу у дітей близько середнього рівня розвитку.

Наступним критерієм пізнавального інтересу, не менш важливим, який потребує вимірювання, є емоційно-вольовий критерій. Для дослідження емоційного стану учнів на занятті, нами було проведено методику створену на основі тесту Люшера [24] – проєктивну методику дослідження особистості, приклади бланку «Карта інтересів» можна розглянути у додатку Г, де вибір певних кольорів відповідає наступному настрою:

- червоний, жовтий, зелений – розглядаються як позитивне;
- синій, фіолетовий – як нейтральне ставлення;
- сірий, коричневий та чорний – розглядаються в негативному сенсі.

Серед показників даного критерію було досліджено емоційний стан учнів у навчальному процесі і зображений у вигляді діаграми (рис. 1.2.).

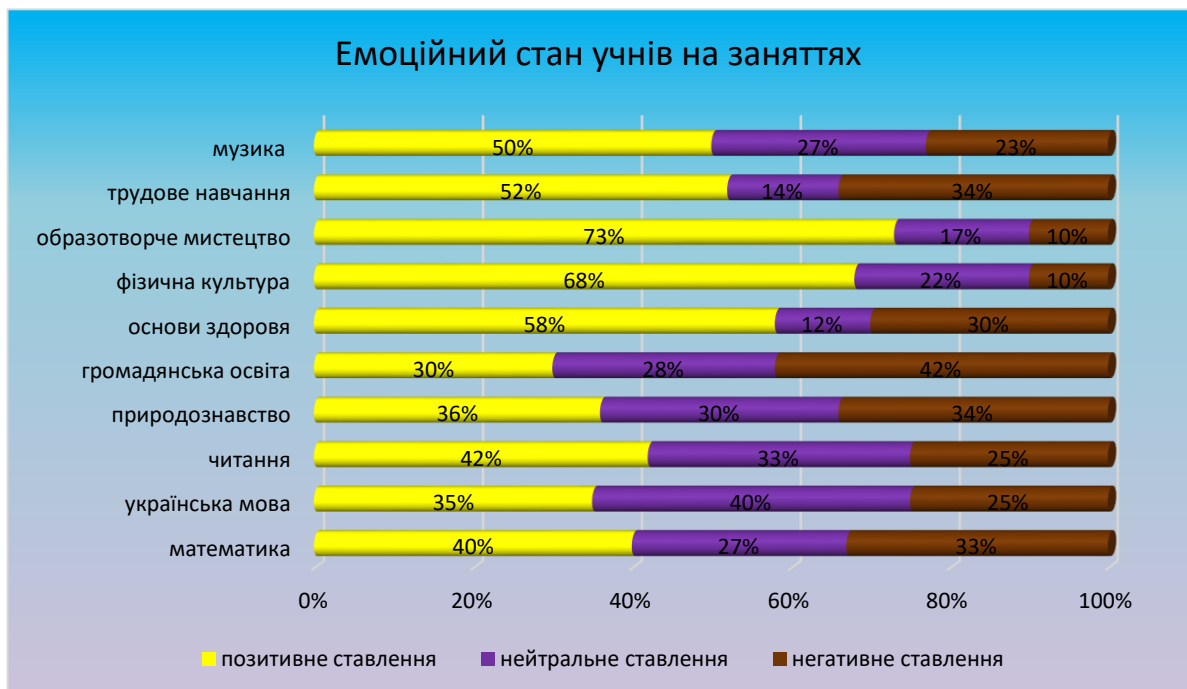

Рис. 1.2. Емоційний стан учнів на заняттях у школі.

Дослідження показало, що найбільш позитивний емоційний стан учнів прослідковується на уроках образотворчого, трудового навчання, музики, фізкультури, основ здоров'я, тоді як на уроках математики, української мови, читання, природознавства, громадянської освіти діти більш напружені, навантажені, а тому і їх емоційний стан більше нейтральний або навіть негативний.

Таким чином можна зробити висновок, що рівень пізнавального інтересу учнів - на середньому рівні розвитку і потребує більшої уваги для формування сталого, позитивного, високого рівня пізнавального інтересу учнів. Оскільки пізнавальний інтерес виражає прагнення учнів до знань і самостійної творчої роботи, він вважається педагогами одним з найбільш значущих і надійних факторів, які інтенсифікують пізнавальну діяльність школярів.

Щоб формувати в сучасних учнів стійкі пізнавальні інтереси, необхідно всебічно вивчити їх та проаналізувати засоби, які б були більш доцільними у формуванні інтересу до пізнання. Ми вважаємо, що інтерактивні технології відіграють важливу роль у сучасній освіті. Саме завдяки ним учні займають активну позицію в засвоєнні знань, зростає їхній інтерес в отриманні знань.

На основі здійсненого емпіричного дослідження та проаналізованої літератури можна зробити припущення, що рівень пізнавального інтересу молодших школярів залежить від рівня майстерності вчителя. Вважаємо, що найкращий потенціал для розвитку пізнавального інтересу виявляють інтерактивні технології, оскільки вони є найсучаснішим і оптимальним у засобом організації навчально-виховного процесі, передбачають врахування індивідуальних особливостей кожного учасника, стимулюють пізнавальну активність, визначають шлях до здобуття ґрунтовних знань, умінь і навичок.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

2.1 Застосування інтерактивних технологій на етапі мотивування навчальної діяльності та активізації опорних знань учнів

Формування у дітей молодшого шкільного віку пізнавальних інтересів є необхідною умовою розвитку їхніх пізнавальних здібностей, зміцнення умінь і навичок самостійно засвоювати та осмислювати навчальний матеріал, виховання прагнення до самоосвіти, самовиховання, формування основних інтелектуальних умінь, необхідних для оволодіння знаннями з навчальних дисциплін. З метою успішного розв'язання даної проблеми в навчально-виховному процесі застосовують активні та інтерактивні методи роботи, які активізують діяльність учнів, розвиваючи їх творче мислення, вміння спілкуватися, розмірковувати і приймати рішення. Метою даного параграфу є аналіз досвіду запровадження інтерактивних технологій на етапі мотивування навчальної діяльності та активізації опорних знань учнів.

Оскільки природа пізнавальної діяльності є такою, що учні можуть пізнати щось, лише використовуючи набуті знання, вже сформовані уявлення, вчителям варто починати урок, з'ясовуючи, якими поняттями володіють учні, і готувати їх до навчання, ставлячи питання й додаючи нове до тих уявлень, що вони вже мають. Крім того, це привертає увагу учнів до теми, проблеми, пробуджує зацікавленість учнів, тобто виконує мотиваційну функцію.

Тому кожен урок має починатися зі вступної частини, завданням якої є організація спеціальної діяльності учнів, спрямованої на актуалізацію й мотивацію навчання. У цій частині педагог повинен спрямовувати учнів на те, щоб вони розмірковували над темою, яку вони починають вивчати і обов'язково ставили запитання. Варто розпочинати з такого вступу не тільки

уроки, а й навіть виховні та інші позакласні заходи, оскільки це дозволить підвищити ефективність відповідного впливу на дітей.

Така вступна частина уроку має на меті:

- актуалізувати (оживити) в пам'яті учнів уже наявні знання;
- неформальним шляхом оцінити те, що вони вже знають (у тому числі їхні помилкові уявлення чи ідеї);
- представити контекст для того, щоб вони зрозуміли нові ідеї;
- сфокусувати увагу учнів (або учасників заходу) на проблемі та викликати інтерес до обговорюваної теми;
- установити завдання навчання;
- представити учням тему й очікувані результати навчання.

Мотивація чітко пов'язана з темою уроку, вона психологічно готує учнів до її сприймання, налаштовує їх на розв'язання певних проблем. Цей елемент уроку має займати не більше 5% часу заняття.

Мотиваційний етап кожного уроку у початковій школі є найбільш значущим етапом усього педагогічного процесу. На даному етапі потрібно сфокусувати увагу учнів на проблемі та викликати інтерес до обговорюваної теми. З цією метою можна використати проблемні ситуації, інтерактивні технології "Мозковий штурм", "Мікрофон", "Криголам", "Незакінчене речення". Отже, суб'єкт навчання має бути максимально налаштований на ефективний процес пізнання, мати в ньому особистісну, власну зацікавленість. Усвідомлювати, що і навіщо він зараз робитиме.

Для початку ми рекомендуємо вам спробувати наведені нижче прийоми та методи, які дають змогу перевірити домашнє завдання, змотивувати дітей до навчальної діяльності також дозволяють привернути увагу учнів до нової теми уроку; вільно висловити думку учнів щодо нової теми або поставленої проблеми на початку уроку. Розглянемо детальніше на прикладах уроків інтерактивні методи, які доцільно використовувати на етапі мотивації та активізації опорних знань учнів.

Перший метод який ми розглянемо – це метод **"Очікування"**. Його **мета**: прояснення очікувань і побоювань дітей , що дозволить учителеві краще зрозуміти свої дії, формулювання учнями власної мети діяльності, мотивація та усвідомлення відповідальності за досягнення певних результатів. Наприклад:

Метод "Очікування"

- Ми знаходимося на початку шляху вивчення дуже важливої теми і для того щоб наш шлях був успішним, нам необхідно визначити чого ми очікуємо від роботи на уроці. Отже, продовжте речення:

- *Що ви очікуєте від нашого уроку? (Я очікую від уроку того, що він буде цікавий, продуктивний, творчий).*
- *Щоб урок пройшов вдало, яким потрібно бути на уроці? (Ми будемо уважні, активні, творчі).*

- Діти пам'ятайте, що можна висловити як очікування так і побоювання. Якщо вам буде легше, можете написати на окремому аркуші паперу, розділив його навпіл, очікування та побоювання.

(Один учень виходить до дошки та занотовує висловлювання дітей)

- Діти, які думки у вас викликає перелік очікувань? Навіщо ми це робили? *(перелік очікувань викликає у мене інтерес, цікавість до нової теми, на мою думку ми це робили для того, що краще зрозуміти важливість нової теми уроку).*

- Запрошую вас до роботи!

Оперативне включення учнів у навчальну діяльність, змотивувати дітей до плідної роботи, дає змогу прийом інтерактивного навчання **"Вітер дме"**. Його ефективність можна розглянути на прикладі:

Учитель говорить : **"Вітер дме для того, хто..."** *(діти мають висловити свою думку починаючи зі слів вчителя "вітер дме для тих хто"):*

- сьогодні в доброму гуморі...
- налаштований гарно та цікаво працювати...
- хто старанно підготував домашнє завдання...

- кому важко визначити свій емоційний стан...

- хто готовий слухати мене далі...

(діти відповідаючи позитивно, аргументують свою думку, при цьому аплодують).

Щоб активізувати, змотивувати дітей до навчання при цьому розвивати навички спілкування в групі, вміння працювати в команді, вміння переконувати та приходити до консенсусу, дозволяє інтерактивний метод **"Два-чотири-всі разом"**. Розглянемо його використання під час уроку "Я і Україна" 3 клас, тема: Якою буває природа. Збережемо природу:

Метод "Два-чотири-всі разом"

Робота в парах

Спочатку дітям дається завдання розглянути парами (так як вони сидять) ілюстрації: рослин, тварин, людей, предметів неживої природи або предметів, зроблених руками людьми. Діти мають вказати, до якої групи належить те, що зображено на малюнку.

Після цього діти об'єднуються в групи по четверо: 1 – тварини, 2 – рослини, 3 – гриби, 4 – нежива природа, 5 – те, що зроблено руками людини.

Потім працюємо разом. Захищаємо думку кожної групи. Об'єднуємо ілюстрації в більші групи, наприклад: жива + нежива природа = природа, і окремо, те, що зроблено руками людини.

Це дає змогу підготувати, організувати учнів, активізувати їх діяльність. Таким чином можна поступово перейти до колективного обговорення питання. У цій роботі немає місця для симулянтів, тому, що всі активно працюють, обговорюючи й опановуючи теоретичний матеріал.

Далі пропоную розглянути інтерактивний метод, який досить часто використовують учителі під час уроку, до речі на різних етапах уроку, не лише під час мотивації – це метод називається **"Незакінчене речення"**. Його мета: оперативне залучення учнів до діяльності, взаємодія, актуалізація опорних знань чи мотивація навчальної діяльності, можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних ідей, порівнювати їх з іншими,

вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити коротко і ясно, але по суті й переконливо. Розглянемо використання даного методу під час уроку з предмету Природознавства, 3 клас. Тема уроку: Різноманітність тварин у природі (звірі, птахи, плазуни, земноводні, риби, комахи):

Метод "Незакінчене речення"

- Будьте уважними, сьогодні ми продовжимо нашу мандрівку царством Тварин. На Землі живе більше ніж 1 млн. 500 тис. різноманітних тварин. Хоча всі вони досить різні, проте багато з них мають щось подібне. Розгляньте ілюстрації на дошці:

- Зробіть висновки з прослуханої вами інформації та розглянутих вами ілюстрацій. Вам потрібно представити свої міркування починаючи з таких слів: *"Ця інформація дозволяє зробити висновок, що..."*. Приймаються усі відповіді, буду рада почути різноманітні думки.

Звідси видно, що метод "Незакінчене речення" дає можливість дітям лаконічно, послідовно викласти власні думки, порівняти їх з іншими думками та проаналізувати їх.

Метод *"Мікрофон"*, ще один досить часто вживаний у практиці педагогів. Його **мета**: оперативне залучення учнів до діяльності, взаємодії, актуалізації опорних знань чи мотивація навчальної діяльності. Його можна

застосувати на будь-якому етапі уроку, зокрема на етапі актуалізації опорних знань учнів, наприклад на уроці Основ здоров'я, 3 клас, тема: Шкідливі звички:

Дітям ставиться проблемне запитання:

Назвіть трьох найстрашніших ворогів здоров'я і що треба робити, щоб уникнути їх.

Вчитель пропонує певний предмет (ручку, олівець тощо), що виконуватиме роль уявного мікрофона. Учні мають передавати його один одному, по черзі беручи слово. Учням необхідно говорити лаконічно та швидко (не більш ніж 0,5-1 хвилину). при цьому вчитель не коментує та не оцінює подані відповіді. Учитель надає слово першому з тих, у кого в руках уявний мікрофон також він слідкує, щоб він переходив від одного до іншого по черзі.

Наприкінці обговорення слово може взяти вчитель (якщо вважає за потрібне) і висловити свою думку чи підсумувати висловлювання учнів.

Даний метод надає можливість кожному і кожній сказати щось швидко на задане проблемне запитання, по черзі, відповідаючи на запитання або висловити свою думку чи позицію.

Використовуючи **"Мозковий штурм"** я переконалася, що це такий метод вирішення проблеми, коли всі учасники розмірковують над однією і тією ж проблемою і **"йдуть на неї штурмом"**.

Цю технологію застосовую, коли потрібні кілька варіантів розв'язання проблеми. Спочатку об'єдную дітей у групи по п'ять, сім чоловік. Чітко визначаю проблему або тему для **"Мозкового штурму"**. Пропоную працювати в колі. Діти вибирають головуючого (спікера групи), який буде вести обговорення і заохочувати висувати нові ідеї (важливою є кількість). Даю дітям час на роздуми для того, щоб збільшити появу нових ідей. Також необхідно домовитись дотримуватись правила мозкового штурму. У класі можна повісити такий плакат:

А. Кажіть усе, що спаде вам на думку.

Б. Не обговорюйте і не критикуйте висловлювання інших.

В. Можна повторювати ідеї, запропоновані будь-ким іншим.

Г. Розширення запропонованої ідеї заохочується.

І наприкінці роботи необхідно обговорити й оцінити запропоновані ідеї учнів.

Дану технологію можна розглянути на фрагмент уроку з основи здоров'я для 4 класу. Тема уроку: Здоров'я. Здоровий спосіб життя:

Проблема: Що, на вашу думку, означає вислів "Здоровий спосіб життя"?

Ідеї дітей: дотримання режиму дня; правильне харчування; загартування; поведінка людини; відповідні побутові умови; рухова активність; заняття спортом; хороші умови праці, навчання; відсутність шкідливих звичок.

Технологія "Мозковий штурм" дає можливість виокремити спільними зусиллями кілька рішень конкретної проблеми, зібрати якомога більше кількості ідей щодо проблеми від усіх учнів протягом обмеженого періоду, актуалізує, мотивує дітей до навчальної діяльності. Мозковий штурм спонукає учнів виявляти уяву та творчість, дозволяє їм вільно висловлювати свої думки.

Взагалі до впровадження інтерактивних технологій навчання на даний час, на нашу думку, сучасні учителі початкової школи не зовсім готові. Але, звісно, цілком можливим є використання окремих методів інтерактивного навчання. Тому вважаємо за доцільне ознайомитися із досвідом такої роботи учителів України [36]. Досвід використання інтерактивних методів навчання в початковій школі вартий значної уваги. Учителі-практики можуть з ним ознайомитися і спробувати його запозичити, або, навіть, на основі нього створити свою власну систему інтерактивних вправ та уроків.

Отже, застосування інтерактивних технологій навчання сприяє розвитку пізнавальних інтересів учнів. На уроках, де використовуються ці технології, діти почувають себе впевнено, вільно висловлюють свої думки і спокійно сприймають зауваження, адже вони є активними учасниками навчального процесу. Особливістю пізнавального інтересу є можливість збагачувати та

активізувати процес не лише пізнавальної, але і будь-якої іншої діяльності людини. Його предметом є найважливіша якість людини: пізнати навколишній світ не лише з метою біологічної та соціальної орієнтації в дійсності, а й у відношенні людини до світу – в бажанні проникнути в його різноманітність, відобразити в пізнанні суттєві сторони, причиново-наслідкові зв'язки, закономірності. У той же час пізнавальний інтерес, що є включеним у пізнавальну діяльність тісно пов'язаний з формуванням різних особистісних відношень. Весь багатовіковий досвід минулого дає підстави вважати, що інтерес в навчанні представляє собою важливий та благодійний фактор його побудови. Відомо, що приємніше вчити тих, хто хоче вчитися, хто відчуває задоволення від навчальної праці, хто проявляє інтерес до знань. І навпаки, важко вчити тих, хто не відчуває бажання пізнавати нове, хто розглядає навчання, школу як важкий тягар і чинить опір старанням вчителя.

2.2 Розвиток пізнавального інтересу на етапі ознайомлення з новим матеріалом засобами інтерактивних технологій

Вчитель має забезпечити активне опрацювання і повноцінне засвоєння учнями нового матеріалу зразу після початку уроку, що передбачає актуалізацію опорних знань, уявлень учнів, формування в них мотивів до опанування нової теми. А це своєю чергою потребує підведення учнів до постанови запитань, пошуку, осмислення матеріалу, відповідей на попередні запитання, визначення нових запитань і намагання відповісти на них. Цю другу або середню частину уроку – етап навчального пізнання – в активному навчанні часто називають етапом "побудови учнями знань", підкреслюючи таким чином, що учні не засвоюють ті знання, які передаються кимось, а будують їх самостійно в процесі активного пошуку та мисленнєвої діяльності [57].

Структурними компонентами навчального пізнання є усвідомлення (розуміння, сприйняття) навчального завдання, сприйняття об'єкта учіння, усвідомлення навчального матеріалу, застосування знань, умінь, рефлексія,

самоконтроль і самооцінка. Відповідно, у цій частині уроку вчитель створює умови усвідомлення учнями навчальних завдань, організує сприйняття учнів, усвідомлення і застосування засвоєного.

Розглянемо кожен із цих компонентів. Навчальне пізнання має починатися з *усвідомлення* (розуміння, сприйняття) кожним учнем навчального завдання (наприклад, у вигляді сформульованих очікуваних результатів уроку, проблемного питання) або навіть самостійної її постановки.

У цей момент уроку школяр свідомо чи несвідомо зіставляє навчальні завдання "зі значенням учіння для себе, зі своїми можливостями".

Потім учень повинен сприйняти об'єкт учіння, тобто ті явища, предмети дійсності або ідеї й теорії, що є предметом пізнання. *Сприйняття* може бути безпосереднім, тобто наочно-образним відображенням предметів, явищ, процесів навколишнього світу за допомогою органів чуття, або опосередкованим, основою якого є друга сигнальна система, коли сприйняття відбувається за допомогою словесного пояснення вчителя (інформації підручника тощо). На базі безпосереднього або опосередкованого сприйняття у свідомості учнів виникають образи предметів, явищ, процесів або уявлення про них. Сприйняття передбачає такі дії, як розглядання, слухання, читання, спостереження за процесами, предметами. Сучасний підхід до процесу засвоєння передбачає не пасивне, а активне самостійне сприймання навчальної інформації.

Наступним етапом навчального пізнання є осмислення, усвідомлення учнями нового матеріалу. Це центральна ланка засвоєння, що вимагає певних послідовних дій:

- аналізу й синтезу (розділення об'єкта вивчення на частини й об'єднання їх на новій основі);
- визначення головного (для чого саме учень, наприклад, повинен визначити основну думку, знайти ключові слова та поняття, сформулювати заголовок);

- порівняння, зіставлення (тобто встановлення схожості та розбіжності між предметами або їх окремими елементами й ознаками);
- абстрагування та конкретизації, які вимагають уявного відвернення від певних ознак предметів і визначення однієї, необхідної в конкретній ситуації;
- аргументації, доказу. Ці дії забезпечуються через виконання учнем відповідних пізнавальних завдань, наприклад, на обґрунтування учнями тих чи інших положень, встановлення причинно-наслідкових зав'язків, написання рецензій, творів, розв'язанні проблемних питань тощо;
- узагальнення, тобто об'єднання об'єктів мислення, визначення загальних суттєвих рис.

Результатом усвідомлення, осмислення навчальної інформації є виникнення в учня нових понять, що відбивають узагальнені уявлення індивіда про сутність предмета, явища, процесу тощо.

Навчальне пізнання передбачає й етап *застосування знань* – перевірка дієвості знань. Це може бути виконання відповідних вправ, завдань, лабораторних робіт, практичне виготовлення предметів із заданими властивостями, проведення досліджень, експериментів тощо, що є відправною точкою для постановки учнями нових запитань до вивченого на уроці матеріалу.

До цього параграфу включено технології, що саме й забезпечують послідовне, цілеспрямоване відтворення названих етапів засвоєння в процесі інтерактивної взаємодії. Причому інтеракція, дозволяє підвищити ефективність засвоєння учнями змісту в кілька разів.

Таким чином, підсумовуючи, зауважимо, що ця частина уроку насамперед має на меті:

- виявлення учнями ключових, основних положень навчального матеріалу, що засвоюється;
- організацію активного мислення /висловлення учнями перебігу думок;
- формулювання ними висновків і узагальнень щодо матеріалу;

- поєднання змісту уроку з особистим досвідом учнів;
- постановку запитань до вивченого на уроці матеріалу.

Варто також зазначити, що, зважаючи на те, що учні вчать лише осмислюючи, тобто досліджуючи та ставлячи запитання, вчителі мають заохочувати їх, ставити запитання. А оскільки це вміння можна виробити, педагог має показувати учням, як саме ставити запитання (брати під сумнів інформацію, шукати та вивчати її тощо), що й передбачають описувані нами технології.

Інтерактивна технологія „*Ажурна пилка*” може використовуватись на уроці для створення ситуації спільної праці учнів з метою засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу або замінити розповідь в тих випадках, коли початкову інформацію повідомлено учням перед проведенням основного (базисного) уроку або вона доповнює такий урок.

Порядок проведення:

1. Для кожної групи учасників добирається певна інформація.
2. Вчитель готує таблички з кольоровими та цифровими позначками для формування груп.
3. Учні повідомляються, що всі входитимуть до двох груп – "домашньої" та "експертної";
4. Спочатку об'єднуються учасники у "домашні" групи за номерами 1, 2, 3 тощо, а потім – "експертні" групи, за допомогою кольорових позначок. Важливо прослідкувати, щоб у кожній "домашній" групі всі учасники мали позначки різних кольорів, а в кожній "експертній" – однакових.
5. Розпочинають з "домашніх" груп: кожній групі надається окремий обсяг інформації для засвоєння. Завдання домашніх груп – опрацювати надану інформацію і засвоїти її на рівні, достатньому для обміну з іншими. Повідомляється, що виконуватимуться це завдання 15 хвилин.
6. По завершенні роботи домашніх груп всім пропонується розійтися в "кольорові" групи, де вони виступатимуть експертами зі своєї частини інформації. У кожній групі має бути представник із кожної "домашньої"

групи. В експертних групах вислуховуються представники всіх "домашніх" груп, аналізується матеріал загалом, здійснюється "експертна" оцінка. На цю роботу також відводиться 15 хвилин.

7. По збігові часу вчитель пропонує учасникам повернутися "додому". Кожен та кожна має поділитися інформацією, яку вони отримали в експертній групі із членами своєї "домашньої" групи. Завданням "домашніх" груп на цьому етапі є остаточне узагальнення та користування всією інформацією [58].

Як проходить даний метод у процесі протікання уроку з математики та української мови, можна розглянути у додатку Д.

Технологія ситуативного моделювання (імітаційні або ділові ігри). Дає можливість побудувати навчальний процес за допомогою включення учня у гру. Його мета: набуття учнями навичок участі в діяльності певних інституцій суспільства (судів, зборів, виборів тощо) та процедурах прийняття рішень. Також дозволяє учням глибоко вжитися в проблему, відчуті її на собі, побачити та зрозуміти її зсередини.

Модель навчання у грі – це побудова навчального процесу шляхом залучення дітей до гри. Завдання педагога під час застосування ігор у навчанні полягає в підпорядкуванні гри конкретній дидактичній меті.

Ігрова модель навчання покликана реалізувати, крім основної дидактичної мети, ще й комплекс цілей: забезпечення контролю прояву емоцій, надання дитині можливостей самовизначення, розвитку творчої уяви, вільного висловлювання своєї думки. За ігровою моделлю учасники навчального процесу перебувають у нетрадиційних умовах. Учні самі обирають собі ролі, створюють проблемні ситуації, шукають шляхи їх розв'язання, покладаючи на себе відповідальність за обране рішення.

Я в ігровій моделі беру роль інструктора (ознайомлюю із правилами гри, консультую), судді (корегую та беру поради стосовно розподілу ролей), тренером (надаю підказки з метою поживавлення гри), головуючим, ведучим

(організатором обговорення). Організувати роботу ігрової моделі потрібно так:

1. Ознайомити учнів з темою, а також з правилами гри, загальним оглядом її перегляду.
2. Готувати до проведення гри (ознайомлюю зі сценарієм гри, визначаю ігрові завдання, ролі, орієнтовний шлях розв'язання проблем).
3. Основна частина – проведення гри.
4. Обговорення.

Під час використання ігрової моделі необхідно дати учням інструктивні поради, а саме: чітко дотримуватись своєї ролі; намагатися уважно слухати партнерів і вчителя; не коментувати діяльності інших; ставитися до своєї ролі, як до реальної життєвої ситуації; вийти із ролі після завершення сценки; брати участь в аналізі рольової ситуації.

Робота в парах (*Один проти одного, один – вдвох – всі разом, "Думати, працювати в парі, обмінятися думками", "Обличчя до обличчя"*). Мета: можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань тощо. Крім того, технологія сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватися, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію. Робота в парах дає учням час подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед класом.

Ця технологія особливо ефективна на початкових етапах навчання учнів роботі у малих групах, її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань тощо. За умов парної роботи всі діти в класі отримують рідкісну за традиційним навчанням можливість говорити, висловлюватись. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію. Використання такого виду співпраці сприяє тому, що учні не можуть ухилитися від виконання завдання. Під час роботи в

парах можна швидко виконати вправи, які за інших умов потребують великих витрат часу.

Розглянемо технологію *робота в парах "Обличчя до обличчя"* на фрагменті уроку з математики 4 класу. Тема уроку: Обчислення площі прямокутника. На уроці я даю учням завдання проаналізувати способи знаходження периметру і площі прямокутника. Після закінчення відведеного часу 1-2хв, пропоную учням розказати хід виконання завдання. Перед цим попереджую, що учень який слухає, має бути уважним, щоб міг в кінці сказати, чи погоджується з таким міркуванням чи ні. Якщо він не погоджується, то має висловити свій варіант пояснення. Робота в парах дає учням час подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед класом, що чудово впливає на розвиток навичок спілкування та роботи в колективі.

Інтерактивний метод **"ПРЕС"**. Використовують його при обговоренні дискусійних питань та при проведенні вправ, у яких потрібно зайняти і чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, що обговорюється. Цей метод навчає дітей виробляти й формулювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконувати інших. Адже, у житті потрібно вміти відстояти свою позицію, переконати інших, намагатися так дотримувати свого слова.

Застосовують метод "ПРЕС" на всіх уроках, де потрібна аргументація дітьми своєї думки, розглянемо це на прикладі фрагменту уроку з української мови, 4 клас. Тема: Однорідні члени речення:

Чотири групи працюють одночасно. Перед кожною ставлю завдання відповідати на поставлене запитання за поданою пам'яткою

Отже, міркування набуває такого вигляду: **Я вважаю**, що ці члени речення є однорідними. **Тому що** вони відповідають на одне й те саме питання і залежать від одного й того ж слова. **Наприклад**, у реченні (*Вітер віє, повіває, по полю гуляє.*) віє, повіває, гуляє це однорідні члени речення, бо вони відносяться до слова вітер і відповідають на питання що робить? **Отже**,

члени речення, які відносяться до одного й того самого слова і відповідають на одне й те саме питання, називаються однорідними членами речення.

Метод ПРЕС навчає учнів у різних ситуаціях навчання або життя аргументувати свою позицію та переконувати в ній інших.

Також вважаємо за доцільне ознайомитися із досвідом роботи з інтерактивними технологіями під час навчання дітей молодшого шкільного віку, зокрема, *Островської Наталі Миколаївни*, вчителя Новософіївської ЗОШ Голопристанського району Одеської області [36].

Отже, ми розглянули інтерактивні методи та прийоми, які варто використовувати під час етапу вивчення нового матеріалу, засвоєння нових знань, формування вмінь та навичок, емоційно-ціннісних орієнтацій і ставлення учнів. Вони забезпечують ґрунтовне та цікаве вивчення нового матеріалу, що підтримує пізнавальний інтерес дітей молодшого шкільного віку до навчання.

2.3 Організація рефлексії у навчальному процесі засобами інтерактивних технологій на етапі закріплення та узагальнення знань

Рефлексія – це природний і найважливіший компонент інтерактивного навчання. Вона може здійснюється в різних формах: як індивідуальна робота, так і робота в парах, групах, дискусія. Вона застосовується тоді, коли учні зрозуміли ідеї та поняття уроку після найважливіших інтерактивних вправ, наприкінці уроку, після закінчення певного етапу навчання.

Завдання цього етапу уроку: систематизувати засвоєний матеріал; застосувати нові знання в умовах нової пізнавальної ситуації; прояснити зміст опрацьованого; співвіднести реальні результати з очікуваними; проаналізувати, чому відбулося так чи інакше; зробити висновки; закріпити чи відкоригувати засвоєння; намітити нові теми для обмірковування; установити зв'язок між уже відомим і тим, що слід засвоїти, чого навчитись у майбутньому; скласти план подальших дій.

Необхідно створити умови для того, щоб учні зробили висновок, від того про що дізналися, та запитали себе, що це означає для них, як це змінює їхні попередні уявлення, зрештою, як вони зможуть це використовувати у своїй подальшій пізнавальній діяльності та в житті. Вони мають також оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу і спланувати чіткі реальні кроки його подальшого опрацювання; порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших та інколи скоригувати певні позиції.

Отже, технологізація навчання передбачає обов'язкову рефлексію, під якою в педагогіці розуміють здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви та зіставляти їх із суспільно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей.

Мета рефлексії: згадати, виявити й усвідомити основні компоненти діяльності її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати тощо.

Проведення рефлексії на уроці включає такі етапи:

- зупинка дорефлексійної діяльності. Будь-яка попередня діяльність має бути завершена чи призупинена. Якщо виникли труднощі в розв'язанні проблеми, то після рефлексії її розв'язання може бути продовжене;
- відновлення послідовності виконаних дій. Усно чи письмово відтворюється все, що зроблено, в тому числі і те, що на перший погляд здається дріб'язковим;
- вивчення відтвореної послідовності дій з точки зору її ефективності, продуктивності, відповідності поставленим завданням тощо. Параметри для аналізу рефлексійного матеріалу вибираються із запропонованих учителем;
- виявлення та формулювання результатів рефлексії. Таких результатів може бути виявлено декілька видів: предметна продукція діяльності ідеї, пропозиції, закономірності, відповіді на запитання тощо; способи, які використовувалися чи створювалися протягом діяльності; гіпотези відносно майбутньої діяльності.

Важливим чинником, що впливає на ефективність рефлексії в навчанні, є різноманітність її форм і прийомів, їх відповідність віковим та іншим особливостям дітей. Рефлексія не повинна бути лише вербальною – це можуть бути малюнки, схеми, графіки тощо.

Навчання в межах традиційного уроку не потребує переосмислення ні від учителя, ні від учнів, у ньому немає місця рефлексійним видам діяльності. Замість цього застосовується так зване закріплення й узагальнення отриманих знань, що не дозволяє учням оцінити себе, рівень власних досягнень, шлях отримання навчальних результатів і перспективи в подальшому навчанні, і майже не передбачає наступного коригування вчителем мети та змісту навчання. На відміну від традиційного навчання, де виявлення прогалин, наприклад у засвоєнні учнями змісту навчання, є таким, що засуджується, в інтеракції – це лише привід для вчителя й учнів розібратись у тому, чому так сталося і як можна покращити навчання.

Ця складова інтерактивного навчання дозволяє вчителям побачити реакцію учнів на навчання та внести необхідні корективи.

Таким чином, цей етап уроку має на меті:

- узагальнити, систематизувати основні ідеї;
- інтерпретувати нові поняття, ідеї;
- обмінятися думками;
- апробувати ці ідеї, а також відрефлексувати процес навчання, що відбувся;
- виявити особисте ставлення до матеріалу та процесу навчання;
- оцінити, перебіг власного навчання, його результати;
- поставити додаткові запитання.

Нижче наведемо прийоми, методи та технології, що допоможуть учителю організувати підсумковий етап навчання як на уроці засвоєння нових знань, так і на спеціальних уроках, що є підсумковими до теми, розділу тощо.

Першу інтерактивну технологію, яку варто використовувати наприкінці уроку, що ми розглянемо – це *"Дискусія"*. Варто зазначити, що важливим

засобом пізнавальної діяльності учнів є дискусія. *Дискусія* – це широке публічне обговорення якогось спірного питання. Вона сприяє розвитку в учнів критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички аргументації та відстоювання своєї думки, поглиблює знання з обговорюваної проблеми.

Ця технологія дає змогу залучити всіх учнів класу до участі. Вчитель на такому уроці є ведучим. Він має право ставити запитання або за браком часу, перебивати того хто виступає.

Метод *"Займи позицію"*, його мета: обговорення будь-якої гострої проблеми з діаметрально протилежних позицій; для інтенсивної перевірки обсягу та глибини наявних знань (наприклад, термінів, ідей); для розвитку вмінь аргументувати власну позицію.

Його можна використовувати після опанування дітьми певною інформацією з проблеми й усвідомлення ними можливості протилежних позицій щодо її розв'язання. Слід використовувати дві протилежні думки, які не мають одної правильної відповіді. Розглядаючи протилежні позиції з дискусійної проблеми, діти:

- Знайомляться з альтернативними поглядами.
- Прогнозують, які наслідки матимуть індивідуальні позиції та політичні рішення для суспільства, для окремих людей.
- На практиці використовують уміння захищати власну позицію.
- Вчаться вислуховувати інших.
- Отримують додаткові знання з теми.

Даний метод можна розглянути на фрагменті уроку з читання для 4 класу. Тема уроку: Мова – безцінний скарб кожного народу. Вавилонська вежа. Біблійна легенда.

Організаційна підготовка. (2 хв)

Дати дітям змогу пригадати, що «Вавилонська вежа» – це біблійна легенда. З цієї легенди історично склалися різні висновки:

- Різноманітність мов на землі;

- Могутність Вавилонської держави;
- Міцність віри в Бога;
- Неминуче покарання за людську погорду.

Завдання: – Проаналізувати ці висновки і, можливо, дійти до єдиної думки.

На дошці розміщено записи:

"Вавилонська вежа – легенда про виникнення різних мов".

"Вавилонська вежа – легенда про погорду, як найбільший людський гріх".

"Вавилонська вежа – легенда-загадка про часи, коли на землі панував мир, все людське розуміння і злагода".

Діти, займаючи певну позицію, утворюють групи. Потім Зхв обговорюють свій вибір у групах. 2-4 учні з кожної групи обґрунтовують свою думку, – цитуючи твір.

А в результаті обговорення весь клас дійшов єдиної думки: "Що Вавилонська вежа – легенда про виникнення різних мов і народностей".

З фрагменту бачимо, що метод "Займи позицію" активізує пізнавальну діяльність учнів, дає можливість обговорити дискусійні питання за участі усіх учнів, дозволяє стати на точку зору іншої людини, розвивати навички аргументації та активного слухання.

"Карусель" – це один із варіантів кооперативного навчання, при якому одночасно залучаються в роботу всі учасники навчального процесу. При цьому відбувається активне спілкування та обговорення проблеми між усіма учнями класу. Ця модель сприяє одночасному включенню всіх учнів класу в активну роботу, наприклад, для інтенсивної перевірки обсягу і глибини наявних знань.

"Карусель" – передбачає розподіл дітей на 2 групи (рівні за кількістю), утворюється 2 кола. Зовнішнє коло не "рухається" і визначає питання для внутрішнього кола; внутрішнє коло – рухоме. За сигналом вчителя учні внутрішнього кола пересуваються на 1 учасника кола ліворуч. З новим співрозмовником чи співрозмовницею обговорюється наступне питання.

Коли "карусель" робить один оберт, бригада узагальнює матеріали та звітує з певної проблеми.

Вчитель постійно слідкує за часом та чітким пересуванням учнів. Якщо коло пройдене повністю, то це має бути той або та, з ким починалася вправа.

Цю технологію варто застосовувати для: збирання інформації з будь-якої теми; інтенсивної перевірки обсягу та глибини знань; розвитку вміння аргументувати свою позицію.

Розглянемо на прикладі. У даному варіанті організації такої діяльності учасники внутрішнього кола є прихильниками однієї точки зору, а зовнішнього – протилежної. Спочатку йде обмін поглядами. За сигналом ведучого відбувається зміна партнерів, дискусія продовжується, однак діти намагаються підібрати нові контраргументи. Наприклад:

Урок "Основи здоров'я" 4 клас. Тема уроку: Вплив тютюнопаління і алкоголю на здоров'я людини.

Формуються два кола – хлопчики і дівчатка. *Завдання хлопчиків* – запропонувати партнеру спробувати цигарку або покуштувати алкогольний напій. *Завдання дівчат* – відмовити в чіткій формі.

Існує велика кількість інтерактивних прийомів проведення рефлексії наприкінці уроку, які дають учням можливість оцінити зміст і діяльність на уроці, а вчителю – отримати зворотний зв'язок, який фіксує найбільш важливі для учнів моменти заняття. Розглянемо деякі з них та наведемо приклади.

Листи самооцінювання, система проведення така: наприкінці уроку після інтерактивної діяльності учням пропонується заповнити листи самооцінювання, наприклад "Листок оцінювання вміння висловлюватися"; "Коллективна оцінка учням и діяльності малої групи"; "Оцінка учнем власної участі в роботі і малої групи" тощо (дод. Д). Після цієї роботи вчитель може попросити кількох учнів прочитати свою оцінку та прокоментувати її, запитати, чого б вони хотіли навчитися на подальших уроках. Ці оцінки вчитель може врахувати на тематичному оцінюванні тощо.

Есе. Наприкінці уроку учням пропонується написати коротке есе з чітким викладенням власної позиції або твір-п'ятихвилинку, у якому слід дати відповідь на основне питання уроку. Якщо учні ще не знайомі з пропонованим видом діяльності, вчитель може підготувати зразок оформлення есе на окремому аркуші для кожного учня.

Бліц – дискусія, також наприкінці уроку проводиться коротка дискусія, що відбиває його тему. Наприклад, за такою схемою: *"Спробуйте знайти в своєму житті приклади. ... Які думки, почуття це у вас викликало? Які викликає зараз? Як ви будете реагувати на прояви... зараз? Яке значення мав для вас урок?"*.

Потяг. На аркуші паперу вчитель малює потяг. Кожен вагон – це один розділ. На вагонах малюють віконця, що відповідають темам розділу. Назву вивченого розділу пишуть на паровозі. Малюнок вивіщується в класі, кожна тема вписується у віконце. Для кожного уроку вчитель готує невеличкі картки на кожного учня. Наприкінці уроку (вивчення теми) вчитель пропонує кожному учневі зафіксувати на картках головні думки, ідеї, що сподобалось чи не сподобалось на занятті. Потім картки прикріплюються у відповідне віконце вагону.

Зарядка. Учитель пропонує учням встати в коло і дати оцінку окремим компонентам уроку через виконання окремих рухів, а також висловити своє ставлення до того, що відбулося. *Рухи можуть бути такими:*

- присісти – дуже низька оцінка, негативне ставлення;
- злегка присісти – невисока оцінка, байдуже ставлення;
- звичайна поза, руки вздовж тулуба – задовільна оцінка, спокійне ставлення;
- руки зігнуті в ліктях – гарна оцінка, позитивне ставлення;
- піднести руки догори, плескати в долоні – дуже висока оцінка, захоплення.

Учитель знайомить учнів з рухами, пояснюючи їхнє значення. Після цього він може називати окремі елементи уроку: зміст, методи, робота в

групах, власна діяльність учня, діяльність учителя, а учні рухами висловлюють свою оцінку та ставлення.

Мішень Учні малюють у зошитах мішень (див. рис. 2.1). Три частини її заповнює учень (у кожній частині фіксується певний аспект уроку), а в четвертій оцінку виставляє вчитель.

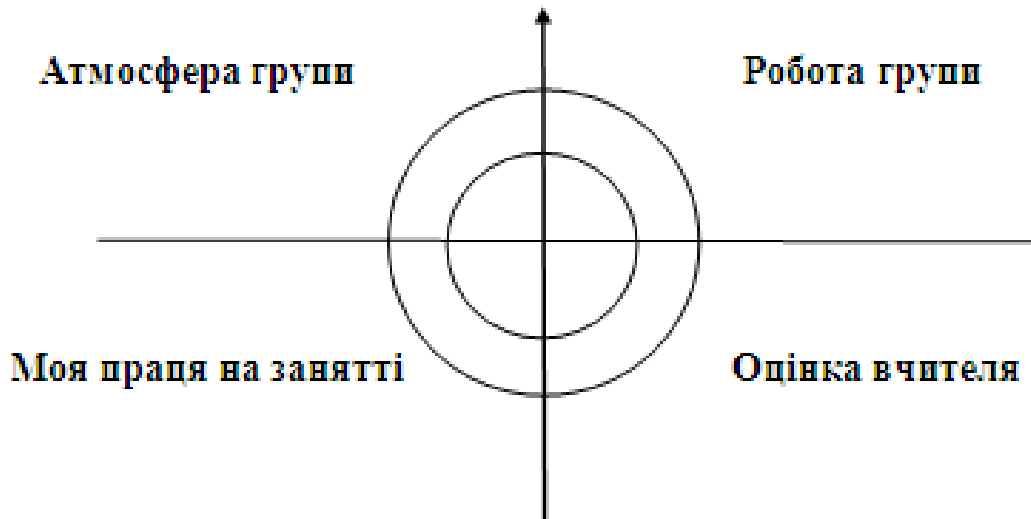

Рис. 2.1 Зразок малюнка мішені у зошитах дітей

Наприкінці уроку вчитель просить учнів виставити оцінки і здати зошити. Перевіряючи зошити, він виставляє у своєму секторі оцінку учневі, за необхідності супроводжуючи її коментарем. Якщо оцінки учня та вчителя збігаються, можна перенести їх у журнал, якщо ні – відбувається процес погодження [57].

Таким чином, інтерактивні вправи дають можливість завершити урок рефлексією, що дає можливість усім учасникам навчального процесу проаналізувати свої дії під час уроку, побачити позитивні сторони своєї роботи та невдачі, які надалі намагатимуться не допустити.

ВИСНОВКИ

Здійснене відповідно до поставлених завдань дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Проблема активізації пізнавальної діяльності піднімалась упродовж усього становлення педагогічної науки та практики роботи школи до сьогодення, тому ця проблема на даний час є досі актуальною.

Формування пізнавального інтересу – необхідна умова шкільного навчання. Активна навчальна діяльність учнів досягається шляхом використання інтерактивних технологій. Інтерактивні методи стають джерелом активності учнів тоді, коли здійснюється постійне поєднання невідомого та відомого матеріалу, його зв'язок із життєвим досвідом учнів, їхніми потребами.

Найважливішими показниками активізації пізнавальної діяльності є швидкість включення дитини в навчальну діяльність, ступінь стійкості інтересу до неї і наполегливість у досягненні результату роботи.

У дослідженні представлені різноманітні методи та прийоми інтерактивного навчання залежно від етапу уроку, на якому їх варто використовувати задля досягнення більшої ефективності. Представлено педагогічний досвід роботи вчителів початкової школи з інтерактивними технологіями. Доведено, що інтерактивні технології є прийнятними для використання їх у процесі навчання з молодшими школярами, вони враховують потреби сучасних дітей і мають більш позитивний результат, аніж традиційні методи навчання.

У дослідженні було висвітлено особливості та вплив використання інтерактивних технологій у процесі навчання молодших школярів, а саме:

- розвиток пізнавальних інтересів учнів буде результативнішим, якщо систематично й цілеспрямовано використовувати інтерактивні методи;
- інтерактивних форм навчання мають як індивідуальний вплив на учня так і їх вплив на всю групу учнів;

- при використанні інтерактивних методів навчання на уроках в учнів виникає розвиток навичок спілкування та взаємодії, навичок толерантного спілкування, формування цілісно-орієнтовної єдності, вмінню аргументувати свою точку зору висловлювати, відстоювати та пропонувати свою думку, знаходити альтернативне рішення проблеми;
- система інтерактивних методів дає можливість реалізувати діяльнісний, проблемний, диференційований, індивідуальний, структурно-системний підходи до формування пізнавальних інтересів дітей.
- інтерактивні методи та прийоми дають учням можливості проявити ініціативу, самостійність, максимально використати свої здібності.

2. Результати обстеження 46 учнів 4-Б ТА 4-В класів ЗОШ I-III ступенів – №5 Вінницької міської ради показали, що більша частина обстежених учнів умовно мають середній рівень сформованості пізнавального інтересу. Спостереження за класом дали підставу зробити висновок, що даний рівень пізнавального інтересу в учнів до навчання зумовлений рівнем майстерності вчителя вчителя, який різноманітними методами, прийомами та засобами, зацікавлює, стимулює дітей до навчання в школі, а також самого старання, відповідальності дітей до навчання.

На основі здійсненого емпіричного дослідження та проаналізованої літератури було зроблене припущення, що рівень пізнавального інтересу молодших школярів залежить від рівня майстерності вчителя. Використання вчителем спеціальних технологій, методів та прийомів, спрямованих на активізації діяльності дітей на уроках, позитивно вплинуть на рівень пізнавального інтересу молодших школярів.

3. У процесі дослідження нами було сформульовано ряд рекомендацій молодим вчителям та практикакам щодо побудови навчального процесу на основі інтерактивної взаємодії з учнями.

Застосування інтерактивних технологій навчання має відбуватися з урахуванням необхідності забезпечення позитивного взаємозв'язку між членами групи, їх безпосередньої взаємодії з індивідуальною

відповідальністю, з розвитком навичок спільної роботи, оцінкою виконаної роботи.

Вчитель має спрямувати зусилля на створення позитивної психологічної атмосфери в колективі; на розвиток інтересу в учнів до інтерактивної взаємодії, до самостійного мислення та дій. Організація навчального простору має сприяти діалогу, груповій роботі.

Використання інтерактивних технологій навчання має дотримуватися такої логіки навчальної діяльності. Упровадження інтерактивних технологій навчання відбувається за логікою від простого до складного, паралельно застосовуючи фронтальні та групові методи. Слід поєднувати взаємонавчання з іншими методами і формами роботи – традиційними методами і самостійним пошуком.

Заняття, побудоване на основі інтерактивної технології має відповідати певній структурі. На етапі мотивації задача вчителя сфокусувати увагу учнів на проблемі та викликати інтерес до обговорюваної теми. Етап оголошення, представлення теми й очікуваних навчальних результатів має за мету забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, того, що вони мають досягти на уроці. Під час надання інформації завдання вчителя полягає в забезпеченні учнів інформацією для виконання інтерактивної вправи. Центральною частиною інтерактивного заняття є інтерактивна вправа, метою якої є засвоєння навчального матеріалу та досягнення результатів уроку.

Широкі можливості для формування вмінь висловлювати та відстоювати власну позицію, наводячи аргументи на її захист, розвитку толерантності та поважного ставлення до протилежної точки зору надає дискусія.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів даної проблеми. Подальшого вивчення потребує визначення оптимального співвідношення інноваційного навчання з традиційною системою освіти, а також питання підготовки вчителя до застосування інтерактивних технологій навчання на уроках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. А. Формування пізнавальної активності студентів в умовах блокової організації навчання : автореф. дис... канд. пед. Наук : 13.00.01. – Київ, 1995. – 25с.
2. Амонашвили Ш.А. Развитие познавательной активности учащихся / Ш. А. Амонашвили // Вопросы психологии. – 1984. – № 5. – С. 36 – 41.
3. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: Підручник / Л. В. Артемова – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
4. Артемова Л. В. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися / Л. В. Артемова // Дошкільне виховання.- 2000. – №5. – С. 6 – 7.
5. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник / Т. М. Байбара – К: Веселка, 1998.- 334 с.
6. Бех І. Д. Виховання особистості: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
7. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів:
8. Богданова Т. Г., Корнілова Т. В. Діагностика пізнавальної сфери дитини / Т. Г. Богданова, Т. В. Корнілова – М.: Ропедагенство, 1994
9. Божович Л. И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.И. Божович, Л.В.Благонадежной. – М., 1972, с. 7 – 44.
10. Бойко Н. О. Дидактичні умови формування пізнавального інтересу у школярів: Автореф. дис. канд. пед. наук. / Бойко Н. О. – Х., 1999. – 19 с.
11. Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук. – К.: Каравела, 2008. – 400 с.
12. Вікторенко І. Формування пізнавального інтересу до природознавства засобами усної народної творчості / І. Вікторенко // Рідна школа- 2004. – № 3. – С. 54 – 56.
13. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова- К.: Академія, 2002. – 575 с.
14. Волошина В., Лохвицька Л. До школи зі стійкими пізнавальними інтересами / В. Волошина, Л. Лохвицька // Початкова школа – 2003. – № 4. – с. 5 – 7

15. Галіцин Л. Технологія використання інтерактивних методів навчання / Л. Галіцин – К.: Освіта, 2005. – 168 с.
16. Гебос А. И. Психология познавательной активности учащихся / А. И. Гебос – Кишинев: Штиинце, 1975. – 104 с.
17. Гербарт И. Ф. Избранные педагогические сочинения / И. Ф. Гербарт. – М.: Изд-во Наркомпроса РСФСР, 1940. – Т.1. – 292 с.
18. Голуб Н. М. Застосування інтерактивних технологій на уроках української мови / Н. М. Голуб, Л. І. Проценко // Методика. Досвід. Пошук: Пробл. вивчення шкіл, курсів мови та л-ри: Наук.-метод, зб. – Ніжин, 2004. – Вип. 8. – с. 33-42.
19. Гродская Н. В. Изучение эффективности учебных действий у младших школьников как условие развития их познавательной активности // Формирование познавательной активности школьников: Сб. науч. тр. / Под ред. В.И. Лозовой. – Харьков: Харьк. гос. пед. Ин-т, 1988. – с. 43 – 49.
20. Гуревич К. М. Дифференциальная психология и психодиагностика. Избранные труды / К. М. Гуревич. – СПб.: Питер, 2008. – 336 с.
21. Гутников А. Вместо стороннего наблюдателя – активный участник: [Интерактив. методы обучения] / А. Гутников, В. Пронькин // Граждановедение. – 2003. – Лют. (№5). – с. 4-5.
22. Державна національна програма "Освіта. Україна ХХІ століття". – К., Райдуга, 1994. – 61 с.
23. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська – К.: Академвидав, 2004. – 218 с.
24. Драгунский В. В. Цветовой личностный тест: практическое пособие / В. В. Драгунский. – Мн. : Харвест, 1999. – 448 с.
25. Друзь Б. Г. Виховання пізнавального інтересу молодших школярів у процесі навчання / Б. Г. Друзь – К.: Радянська школа, 1978. – 134 с.
26. Дубинчук Е. С. Активизация познавательной деятельности учащихся средних профессионально-технических училищ в процессе обучения математике / Е. С. Дубинчук- К.: Вища школа, 1987. -101 с.

27. Дубровина И. В. Интересы как одно из условий развития способностей школьника // Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: Учеб. пособие сред.пед.учеб.заведений / Сост. И. В. Дубровина, А. М. Прихожан, В. В. Зацепин. – М.: Изд. центр „Академия”, 1999. – С. 208 -217.
28. Єльнікова О. В. Інтерактивне навчання – засіб модернізації освіти у сучасній школі / О. В. Єльнікова // Педагогіка і психологія творчої особистості: проблеми і пошуки: 36. наук. пр. / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К.; Запоріжжя, 2002. – Вип. 24. – с. 84-88.
29. Житник Б. О. Методи навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів / Б. О. Житник // Управління школою- 2005. – Трав.(№15). – С. 9 -28.
30. Жоржик О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності / О. Жоржик // Рідна школа- 2000. – № 1. – с. 27 – 28.
31. Закон України «Про освіту» (із змін. і допов.) від 18 червня 1992 р. № 2477-ХІІ // Освіта України . – 1992.
32. Зеленська О. Практичне застосування інтерактивних методів навчання / О. Зеленська // Початкова школа- 2009. – №12. – С. 22-25.
33. Изард К.Э. Психология эмоций / К. Э. Изард – СПб: Питер, 1999. – 464 с.
34. Инновационные методы в гражданском образовании / В. Величко, Д. Карпиевич, Е. Карпиевич, Л. Кирилюк. – Мн., 1999. – С. 134.
35. Іванішина С. Форми та методи інтерактивного навчання / С. Іванішина // Початкова школа- 2006. – № 3. – С. 9-11.
36. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / Упоряд. О.В. Стебна, А.О. Соценко. – Х.: Основа, 2005. – 176 с.
37. Кавка Г. Використання інтерактивних технологій на уроках / Г. Кавка // Слово педагога- 2006. – № 3. – С. 6.
38. Кашин С. А. Методы педагогического стимулирования как средство воспитания учебно-познавательных интересов студентов: Дис.канд. пед. Наук / С.А. Кашин – Киев, 1984. – 208 с.
39. Киричук О. І. Навчальні інтереси молодших школярів / О. І. Киричук – К.: Радянська школа, 1982. – 128 с.

40. Коберник Г. Виховний та розвивальний потенціал інтерактивних технологій / Г. Коберник // Сільська школа України – 2006. – №16 – 18. – с. 68 – 69.
41. Коберник Г. І. Стимулювання навчально-пізнавальної активності молодших школярів в умовах диференційованого навчання (на матеріалі уроків математики) / Г. І. Коберник / Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01- К., 1995. – 232 с.
42. Коберник О., Коберник Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності школярів / О. Коберник, Т. Коберник // Рідна школа – 1999. – № 12. – с. 55 – 60.
43. Коваль Л. В. Сучасні навчальні технології в початковій школі / Л. В. Коваль – Донецьк: Юго-Восток, 2006. – 226 с.
44. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т / Я. А. Коменский – М.: Педагогика, 1982. – Т. 1. – с. 477 – 527.
45. Коротаева Е. В. Обучающие технологии в познавательной деятельности школьников / Отв. ред. М.А. Ушакова / Е. В. Коротаева – М.: Сентябрь, 2003. – 176 с.
46. Литвинчук І.В. Розвиток пізнавальних здібностей у молодших школярів / І. В. Литвинчук // Психологічна газета – 2001. – №7. – с. 3 – 15.
47. Лозова В. І., Москаленк П. Г. Активізація познавальної діяльності школярів / В. І. Лозова, П. Г. Москаленк // Magister Cogitatum – 1996. -№ 2 – 3, – с. 35 – 39.
48. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів: Спецкурс із дидактики: Навч. посібник для пед. ін.-тів / В. І. Лозова – Харків: Основа, 1990 – 89 с.
49. Малихіна О. В. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку / О. В. Малихіна // Початкова школа- 2002. – № 7. – с. 51 – 52.
50. Мартинець А. М. Нові педагогічні технології: інтерактивне навчання / А. М. Мартинець // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2003. – № 7/8. – С. 28-31.
51. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе / М. И. Махмутов – М.: Просвещение, 1977. – 240 с.

- монографія / Н. М. Бібік; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1998. – 199 с.
52. Морозова Н. Г. Учителю о познавательном интересе / Н. Г. Морозова – М.: Знание, серия «Педагогика и психология», 1979. № 2. – с. 21 – 24.
53. Орлов В. И. Активность и самостоятельность учащихся в обучении // Специалист / В. И. Орлов – 2002. – №5. – с. 29 – 31.
54. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за ред.. О. М.Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., – 2003. – 255 с.
55. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка – К.: Пед. думка, 2001. – 516 с.
56. Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі освітніх технологій / Н. Побірченко, Г. Коберник // Початкова школа – 2004. – №10. – с. 8 – 10.
57. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання: навч.-метод. Посіб / О. І. Пометун -К.: А. С. К., 2007. – 144 с.
58. Пометун О. І. Інтерактивні дидактичні ігри в початковій школі / О. І. Пометун – К.: Шкільний світ, 2007. – 112 с.
59. Попова О. Упровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес / О. Попова // Завуч – 2008. – № 5. – с. 4 – 6.
60. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України №347/2002 від 17 квітня 2002 року // Офіційний вісник України. – 2002. – №16. – с. 860.
61. Рубінштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубінштейн- Москва: Педагогика, 1973. – 423 с.
62. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко- К.: Генеза, 1999. – 368 с.
63. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів / О. Я. Савченко- К.: Радянська школа, 1982. – 175 с.
64. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: Навчальний посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко – К.: Академвидав, 2005 – 360 с.

65. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г. О. Сиротенко. – Х: Видав. група “Основа”, 2003. – 80 с.
66. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології: навч.-метод. посіб. для кер. шк., учителів клас. кер., вихователів, слухачів ІПО / Г. Г. Сорока. – Х.: Ранок, 2002. – 128 с.
67. Стебна О. В., Соценко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці початкової школи / О. В. Стебна, А. О. Соценко – Харків: Основа, 2008. – 174 с.
68. Столяренко О. Оволодіння методикою інтерактивної комунікації під час викладання іноземної мови / О. Столяренко // Рід. шк. – 2005. – № 4. – с. 57-59. — Бібліогр.: 11 назв.
69. Стяглик І. Н. «Умови раціонального використання нетрадиційних форм навчання в загальноосвітній школі», науково-методичний збірник / І. Н. Стяглик – Харків, 1996.
70. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5 томах / В. О. Сухомлинський – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.
71. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5-ти т- К: Рад. Школа, 1977. – Т. 5. – с. 7 – 16.
72. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський – К.: Рад. школа, 1973. – 288 с.
73. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5-ти т – К: Радянська школа, 1976. – Т. 3. – с. 5 – 279.
74. Сушенцев О. Сутність пізнавальної діяльності учнів / О. Сушенцев // Рідна школа – 2002. – №11. – с. 13 – 15.
75. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула- Тернопіль: Навчальна книга, 1997. – 190 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для молодших школярів "Визначення шкільної мотивації учнів початкових класів"

Любий друже! Перед тобою запитання. Біля кожного з них – три варіанти відповідей. Запитання стосуються твого ставлення до навчання у школі. Уважно прочитай кожне запитання і виріши, чи ти можеш віднести його до себе, чи правильно описує воно тебе, твою поведінку, якості, риси. Підкресли твердження яке ти вважаєш за потрібне. Не думай над відповіддю довго. Не можна давати одразу декілька відповідей на одне запитання (тобто не можна підкреслювати одразу два варіанти відповідей). Не пропускай речення, відповідай на усі підряд.

1. Тобі подобається в школі чи не дуже?

- А) Не дуже
- Б) Подобається
- В) Не подобається

2. Вранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю йдеш до школи або тобі часто хочеться залишитися вдома?

- А) Частіше хочеться залишитися вдома
- Б) Буває по-різному
- В) Йду з радістю

3. Якби вчитель сказав, що завтра в школу необов'язково приходити всім учням, які бажать можна залишитися вдома, ти пішов би до школи чи був би дома?

- А) Не знаю
- Б) Був би дома
- В) Пішов би до школи.

4. Тобі подобається, коли скасовують які-небудь уроки?

- А) Не подобається
- Б) Буває по-різному
- В) Подобається

5. Ти хотів би, щоб тобі не задавали уроків?

- А) Хотів би
- В) Не хотів би

В) Не знаю

6. *Ти хотів би, щоб у школі відмінили перші уроки?*

А) Не знаю

Б) Не хотів би

В) Хотів би

7. *Ти часто розповідаєш батькам про школу?*

А) Часто

Б) Рідко

В) Не розповідаю

8. *Ти хотів би, щоб у тебе був менш суворий вчитель?*

А) Точно не знаю

Б) Хотів би

В) Не хотів би

9. *У тебе в класі багато друзів?*

А) Мало

Б) Багато

В) Ні

10. *Тобі подобається працювати на уроках разом з однокласниками?*

А) Подобається

Б) Не дуже

В) Не подобається

Дякую за допомогу!

Додаток Б

Результати обстеження мотивації молодших школярів

№	Варіант відповіді	4 – Б	4 – В
		Кількість учнів	Кількість учнів
1	А) Не дуже	5	4
	Б) Подобається	16	15
	В) Не подобається	4	4
2	А) Частіше хочеться залишитись вдома	8	5
	Б) Буває по-різному	5	8
	В) Йду з радістю	10	10
3	А) Не знаю	6	5
	Б) Був би вдома	10	9
	В) Пішов би до школи	9	9
4	А) Не подобається	4	5
	Б) Буває по-різному	14	11
	В) Подобається	5	7
5	А) Хотів би	15	13
	Б) Не хотів би	8	6
	В) Не знаю	4	4
6	А) Не знаю	8	6
	Б) Не хотів би	2	3
	В) Хотів би	13	14
7	А) Часто	5	5
	Б) Рідко	8	9
	В) Не розповідаю	10	9
8	А) Точно не знаю	5	5
	Б) Хотів би	14	11
	В) Не хотів би	4	7
9	А) Мало	3	5
	Б) Багато	15	15
	В) Ні	5	3
10	А) Подобаються	4	6
	Б) Не дуже	16	13
	В) Не подобаються	3	4

Додаток В

Карта інтересів молодших школярів

Любий друже!

Перед тобою бланк питань, у правому верхньому кутку аркуша відповідей запишіть свої ім'я і прізвище та клас. Відповіді на питання поміщайте в клітинках під номерами яким відповідає питання. Наприклад: відповідь на перше питання поміщайте в клітинці під номером 1, відповідь на друге питання в клітинці під номером 2 і так далі. Всього 35 питань. Якщо те, про що говориться, вам не подобається, ставте знак «-», якщо подобається – «+», якщо дуже подобається, ставте «+ +».

Питання:

1. Чи подобається вирішувати логічні завдання і завдання на кмітливість.
2. Чи подобається слухати або читати самостійно казки, розповіді, повісті.
3. Чи подобається співати, грати на музичних інструментах.
4. Чи подобається займатися фізкультурою.
5. Чи подобається разом з іншими дітьми грати в різні колективні ігри.
6. Чи подобається слухати або читати розповіді про природу
7. Чи подобається робити що-небудь на кухні (мити посуд, допомагати готувати їжу).
8. Чи подобається грати з технічним конструктором.
9. Чи подобається вивчати іноземну мову, цікавитися і користуватися новими незнайомими словами.
10. Чи подобається самостійно малювати.
11. Чи подобається грати в спортивні, рухливі ігри.
12. Чи подобається керувати іграми.
13. Чи подобається ходити в ліс, на поле, спостерігати за рослинами, тваринами.
14. Чи подобається ходити в магазин за продуктами.
15. Чи подобається слухати або читати книги про техніку (машини космічні кораблі).
16. Чи подобається грати в ігри з відгадуванням слів (назв міст, тварин).
17. Чи подобається самостійно вигадувати історії, казки, розповіді.
18. Чи подобається дотримуватися режиму дня, робити зарядку вранці.
19. Чи подобається розмовляти з новими незнайомими людьми.

20. Чи подобається доглядати акваріум, рослини, домашніх тварин (кішку, собаку та ін.), птиць, допомагати їм, лікувати їх.
21. Чи подобається прибирати за собою книги, зошити, іграшки.
22. Чи подобається конструювати, малювати проекти літаків, кораблів.
23. Чи подобається знайомитися з історією (відвідувати історичні музеї).
24. Чи подобається самотійно без спонуки дорослих займатися різними видами художньої творчості.
25. Чи подобається читати або слухати книги про спорт, дивитися спортивні телепередачі.
26. Чи подобається пояснювати щось іншим дітям або дорослим людям (переконувати, сперечатися, доводити свою думку).
27. Чи подобається доглядати домашні рослини.
28. Чи подобається допомагати дорослим робити прибирання в квартирі (витирати пил, підмітати підлогу і т.д.).
29. Чи подобається рахувати самотійно, займатися математикою в школі.
30. Чи подобається знайомитися з суспільними явищами і міжнародними подіями.
31. Чи подобається брати участь в постановці спектаклів.
32. Чи подобається займатися спортом в секціях і гуртках.
33. Чи подобається допомагати іншим людям.
34. Чи подобається працювати в саду, на городі, вирощувати рослини.
35. Чи подобається допомагати і самотійно шити, вишивати, прати.

Аркуш відповідей

Прізвище, ім'я _____
 Клас _____

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	32	33	34	35

Дякую за допомогу!

Додаток Г

Визначення емоційного стану учнів на заняттях у школі

«Твій кольоровий настрій»

Прізвище та ім'я _____

Клас _____

Любий друже, перед тобою лежить аркуш паперу на якому зображені квадратики та 8 олівців. Я пропоную тобі відобразити у кольорі свій настрій. Розфарбуй кожен квадратик тим олівцем, який відображає твій настрій у цей час.

Предмет \ Настрій	Поганий та гарний	У даний момент	У дома	У школі
<i>Математика</i>	☐	☐	☐	☐
<i>Українська мова</i>	☐	☐	☐	☐
<i>Читання</i>	☐	☐	☐	☐
<i>Природознавство</i>	☐	☐	☐	☐
<i>Основи здоров'я</i>	☐	☐	☐	☐
<i>Фізична культура</i>	☐	☐	☐	☐
<i>Громадянська освіта</i>	☐	☐	☐	☐
<i>Музика</i>	☐	☐	☐	☐
<i>Образотворче мистецтво</i>	☐	☐	☐	☐
<i>Трудове навчання</i>	☐	☐	☐	☐

Дякую за допомогу!

Додаток Д

Листок оцінювання вміння висловлюватися

Ім'я, прізвище _____

Критерії оцінки (0 – потребує вдосконалення; 1 – задовільно; 2 – прекрасно)

Критерії	Бали
Я вмію підбирати аргументи та чітко висловлювати їх	
Я вмію робити логічні висновки	
Я успішно застосовую парафразування	
Я вмію ставити запитання	
Я вмію сказати "ні"	
Я вмію аргументовано відповідати на критику	

Колективна оцінка учнями діяльності малої групи

ПОКАЗНИКИ	Завжди	Звичайно	Іноді	Ніколи
1. Ми перевіряли, чи всі учасники групи розуміють, що потрібно зробити				
2. Ми відповідали на запитання, даючи пояснення, коли це було необхідно				
3. Ми з'ясували те, що було нам незрозуміло				
4. Ми допомагали одне одному, щоб усі могли зрозуміти і застосувати на практиці отриману інформацію				
5. Ми надавали всім можливість узяти участь в обговоренні, прийнятті рішення та представленні результатів роботи групи				

Прізвище та ім'я членів групи:

Оцінка учнем власної участі в роботі малої групи

Як добре я працював зі своїми товаришами?	Завжди	Звичайно	Іноді	Ніколи
1. Я співробітничав з іншими, коли ми працювали на досягнення спільних цілей				
2. Я ретельно працював над завданням				
3. Я висловлював нові ідеї				
4. Я вносив конструктивні пропозиції, коли мене просили допомогти				
5. Я підбадьорював інших				